

SZAKDOLGOZAT

Rekettye Anna

2024.

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Neveléstudományi Intézet

Tanító alapképzési szak

**Médiavélemények a leányoktatásról és nőnevelésről az
újkori Magyarországon**

Belső konzulens:	Dr. Belovári Anita adjunktus
Belső konzulens intézete/tanszéke:	Neveléstudományi Intézet Anyanyelvi és Gyermek kultúra Tanszék
Készítette:	Rekettye Anna

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Kaposvári Campus

2024.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
A témaválasztás indoklása	4
Mi adja a téma aktualitását? Miért jelentős a téma?	4
A vizsgálandó tárgy	6
A vizsgálat célja.....	7
A vizsgálat módszere	8
A dolgozat felépítése	9
Fő rész	11
Általános áttekintés az újkori nőhelyzetről Magyarországon	11
Általános történelmi áttekintés a lányoktatás és női művelődés kialakulásáról.....	14
Gróf Teleki Blanka, a magyar nőnevelés első úttörője.....	21
Veres Pálné és Madách Imre nézeteinek ütközése.....	26
Az első nők az orvosi karon-, Nyíri István, György Aladár, Markusovszky Lajos, Wlassics Gyula hatásai	30
Összefoglalás	35
Irodalomjegyzék	37

Bevezetés

A témaválasztás indoklása

A történelem, a múlt témái mindig is érdekelték, amit igyekeztem összekapcsolni a pedagógiát is érintő kérdésekkel. Számomra van valami kivételes a gondolatban, hogy a távoli múlt eseményeit a ma élő emberek közül senki sem tapasztalta meg a saját bőrén, vagy láthatta a saját szemével. A történelmi témákon kívül viszont a társadalomtudomány kérdései is figyelemfelkeltőek számomra, melyek akkor fogtak meg igazán, amikor egyetemi tanulmányaim során ezzel kapcsolatos órákon vettem részt. Ezen órák egyikén különböző témákban vitahelyzeteket éltünk át, amelyek az objektivitáson alapultak, és sokszor nem volt egyöntetű, hogy melyik a „helyes” oldal. A lányoktatás, nőnevelés kérdése tökéletesen beleillett volna azon óra témakörei közé-, egy dolgot leszámítva. A mai korban már sokkal kevésbé releváns kérdés a nők oktatáshoz való joga, a női oktatás színvonala, hiszen nincs már különbség nők és férfiak között ebben a felvetésben. Ez viszont nem azt jelenti, hogy ez mindig így is volt. Itt pedig visszakanyarodunk a múltidőhöz, a történelemhez. Való igaz, hogy személy szerint leginkább a korábbi történelmi korok foglalkoztatnak-, őskor, középkor, újkor. De ha ezekről a régmúlt időszakokról írnék, nem sok esélyem lenne a lányoktatással és nőneveléssel foglalkozni, különösen, hogy Magyarországot szeretném érinteni. A témaválasztás terén tehát több szempontot is figyelembe kellett vennem, és megtalálnom az aranyközéputat. Ez az aranyközéput lehetőséget biztosít arra, hogy a múltban történt eseményeket dolgozhasam fel, hogy egy izgalmas társadalomtudománnyal kapcsolatos kérdést vethessek fel, és hogy reflektálhassak jelen korunk helyzetére, akár párhuzamot vonhassak a múlt és a jelen szellemisége, eseményei között.

Mi adja a téma aktualitását? Miért jelentős a téma?

A dolgozat célja nem a feminizmus boncolgatása, hiszen ez önmagában is egy rendkívül összetett, komplex témakör. Ugyanakkor valamilyen szinten elkerülhetetlen lesz-, ha a szó szoros értelmében nem is a feminizmust, de ehhez kapcsolódó gondolatokat megemlíteni.

Ha visszamegyünk az időben egészen az ókorig, már itt megjelenik a nőellenesség -, Arisztotelész példáján keresztül akár. A név egy híres gondolkodót rejt, aki nagy mértékben képes volt befolyásolni mások látásmódját is-, ezért sem elhanyagolható az, hogy Arisztotelész többször kifejtette véleményét a nők alacsonyabb rendűségéről. A filozófusnak a két nem fizikális különbségei közül többek között az szúrt szemet, hogy a nők- a férfiakkal ellentétben- képtelenek spermiumot termelni. Ezen felül többször utalt arra is, hogy a női nem képtelen uralkodni magán, ennek köszönhetően pedig nem tudja megérteni a „bonyolult dolgokat” úgy, ahogy a férfiak (Huber, 2015). Arisztotelész halála óta már jóval több, mint 2000 év eltelt-, azonban a női alacsonyabb rendűség gondolata olyan mély gyökereket vert, hogy még az újkorban is (sőt, akár a mai időkben is) jelen van.

Ha egy kicsit tágabb értelemben vizsgáljuk a címünket, főleg nem lesz nehéz a mai korra is reflektálni. Ha pedig két részre bontjuk a dolgozat címét, a kettő külön-külön is kapcsolódik a mai világunkhoz és jelenlegi rendszerünk kialakulásához. Médiavélemények a nőkről-, ez akár a mai napig egy kényes téma lehet. Ha a bulvár cikkekre gondolunk, a nők tárgyasítása nem egy ritka jelenség. Viszont, ha félretesszük a felszínes cikkeket, és mélyebb tartalmú sajtó írások között böngészünk, a női nem valódi tiszteletnek örvendhet intellektuális képességei miatt. Ez viszont korántsem volt mindig így.

Hosszas küzdelem és sok-sok ember kitartó munkájának köszönhető, hogy ma a nőknek minden lehetősége megvan kiaknázni képességeit, hasonlóan, mint a férfiaknak. Ami a mai világban nem érdemel kommentárt, az az újkorban vitákat szült. Ki emel hangot manapság az ellen, hogy a nők oktatásban vegyenek részt? Kinek van problémája azzal, hogy a nők nem csak a háztartással, gyermekneveléssel kapcsolatos témakörökben művelődnek, hanem egyéb tárgyakkal is foglalkoznak? Ami számunkra magától értetődő, az a múlt alakjait felrázta és zavarta.

De mi lenne velünk ma, ha akkoriban a lányoktatást „erőltető” személyekre ezek a negatív kommentárok valódi hatással lettek volna? Mi lett volna, ha hisznek az ellenük felszólalóknak, és inkább a könnyebb utat választják? A helyzet viszont szerencsére nem egyöntetűen negatív, a negatív megnyilvánulások mellett bőven voltak támogatóak is. Ahogy napjainkban, úgy az újkorban sem volt soha teljes, egyöntetű egyetértés semmilyen kérdésben kapcsolatban. Hogy ez miből fakadhat? Erre több lehetséges válasz jut az eszembe-, ahány ember annyi gondolkodásmód, vagy csak egyszerűen néhány ember kifejezetten szeret konfrontálódni.

Ahhoz, hogy lássuk valamiről a teljes képet, úgy gondolom elengedhetetlen, hogy a puszta tényeken kívül foglalkozzunk az emberek általános véleményével. Talán az a gondolat, hogy milyen ellenszenvet váltott ki korábban valami, ami nélkül mai életünket el sem tudnánk képzelni, bátorságot adhat új ötletek megvalósításához. Amikor megalakultak az első lányiskolák, a nők először vehettek részt egyetemi oktatásban, nem volt részük támogató hozzáállásban mindenki részéről. Viszont voltak olyanok is, akik elég bátrak voltak ahhoz, hogy egyet nem értésüknek adjanak hangot. Vajon mi lett volna, ha csak az ellenző vélemények lengték volna körül az embereket? Idővel talán sikerült volna meggyőzniük mindenkit saját igazukról. Annak köszönhetően viszont, hogy egyeseket nem mások véleménye befolyásolt, hanem képesek voltak objektívan szemlélni egy-egy felmerülő helyzetet, megjelentek az ellentétes nézeteket valló írások. Ez máris elég ahhoz, hogy a lányoktatás kiépítésével próbálkozók ne csak kudarcélményekkel gazdagodjanak, valamint ahhoz, hogy a köznépi véleménye is megosztott legyen. Úgy gondolom, habár a megannyi, majd hogynem nőellenes vélemény nyilván nem vitte előre a lányoktatás ügyét, a különböző nézetek, vélemények jelenléte lehetőséget adott rá, hogy az akkori elhivatott személyek megvalósítsák céljaikat. Egyszerűbben fogalmazva, a rossz és jó még mindig jobb, mintha csak rossz lenne.

A vizsgálandó tárgy

A dolgozatom során az újkori lányoktatásról és női művelődésről alkotott médiavéleménnyel foglalkozom. Szeretném ezt minél szélesebb körben megtenni, minél több fennmaradt ezzel kapcsolatos kommentárt, sajtómegszólalást, levelet stb. áttanulmányozni. Ha nem mélyedünk bele, arra gondolhatunk, hogy voltak, akik a lányoktatást ellenezték, és voltak, akik támogatták. Viszont eddigi forráskutatásaim során azt vettem észre, hogy néhány támogató megszólalás mögött is időnként megbújik a nők alacsonyabb rendbe sorolása. Ez persze lehetséges, hogy az én saját, szubjektív megítélésem annak ellenére, hogy próbálom objektívan kezelni a témát. Mindenesetre érdekesnek találom minden ezzel kapcsolatos megnyilvánulás tanulmányozását és értelmezését, mert a dolgok általában nem csak feketék és fehérek.

A lányoktatásról szóló véleményekről való értekezésem során tehát nem csak az ellenkező és támogató felek összevetése, hanem a kommentárok mögött rejlő nőkről alkotott

szemlélet, és alapvetően a nők oktatásban való részvételének kiépítése is szóba kerül. Ezek a médiavélemények legtöbbször nem csak általánosságban születtek meg, hanem egy-egy konkrét személyről, annak konkrét cselekedeteiről, vagy pedig válaszként ezen személyek publikus megszólalásaira. Ahogy a mai időkben is zajlanak időnként „kommentháborúk”, ennek gyakorlatilag az újkor béli megfelelőjét keressük. Különböző vélemények ütközését, a vélemények különbözőségének okait, szemléleteket, nézőpontokat, a nők akkori helyzetét vizsgáljuk. Ehhez természetesen valamelyest bele kell tekintenünk az előzményekbe is. Röviden említést tenni arról, hogy miként alakult ennyire különbözően a két nem szerepe, hiszen a közvélemény is azért hangoztat ellenszenvet a nők oktatásával kapcsolatosan, mert ezzel valamelyest felbomlik a jól megszokott rendszer.

A vizsgálat célja

Céлом, hogy rávilágítsak az újkori nemi szerepek és az ezzel kapcsolatos vélemények kapcsolatára. Ha nem lennének eltérőek a női és férfi szerepek, akkor nem lettek volna erőteljes álláspontok sem megfogalmazva a nők oktatásban való részvételéről sem. Volt egy rendszer, ami működött, ami megszokott volt, és már ismerték az emberek. A lányoktatás viszont változást jelentett. Felmerült bennem az a kérdés is, hogy vajon tényleg csak azért elleneztek az egyet nem értők, mert nem tartották alkalmasnak a nőket, vagy pedig meglátták bennük a konkurencia lehetőségét? Nem akarták, hogy inkompetens személyek töltsenek be bizonyos pozíciókat a társadalomban, vagy azt nem akarták, hogy nekik legyen kevesebb a befolyásuk? Vajon tényleg a társadalom javát tartották szem előtt, amikor a lányoktatás ellen szólaltak fel, vagy lehetett-e bennük egyfajta félelem a változástól? Erre a kérdésre minden bizonnyal nem kapunk egyértelmű választ, viszont céloznak tűztem ki, hogy egyfajta konklúzióra jussak.

Emellett pedig ott van a másik oldal, akik támogatásukról tettek tanúbizonyságot. Milyen szándék vezérelhette őket? Vajon tudták előre, hogy ami mellett kiállnak, az ekkora változást hoz majd a mindennapi életben, ennyire fontos lesz a jövőre nézve, vagy csak a saját koruk nőire gondoltak ekkor? Mitől lehetett, hogy egy olyan ügybe fektették bizalmukat, ami ismeretlen volt?

Fontosnak tartom, hogy kitérjek arra, hogyan hatottak a különböző vélemények a lányoktatás és nőnevelés megvalósulására. Vajon fontos volt-e egyáltalán, hogy „ki mit

gondol” azok számára, akik megrögzötten ragaszkodtak ehhez az elképzeléshez? Másképp alakult-e volna bármi is, ha nem lettek volna hátráltató nézetek, vagy éppen csak ilyen véleményeket hangoztatott volna mindenki? Milyen hatással volt a férfiak véleménye a nők ezen nagy lépésére? Céloom tehát összekapcsolni a korbéli alaphelyzetet, szerepeket a médiában megjelent véleményekkel, olvasni a sorok között, hogy rájöjjenek, mi állhatott az eltérő vélemények hátterében, valamint összefüggést találni a megjelent kommentárok és a nőoktatás létrejötte között.

A vizsgálat módszere

A téma neveléstörténeti része elsősorban a forráselemzésre ad lehetőséget. Magáról a lányoktatás és női művelődés kialakulásának előzményeiről, megvalósulásáról, a megvalósulásban részt vevő személyekről megannyi dokumentum áll rendelkezésre. A tényyszerű események leírása valamilyen szinten elkerülhetetlen a gondolatok tovább építése, összefüggések megvalósítása, konklúziók levonása céljából. Igyekszem viszont a megtörtént eseményekhez valamit hozzáfűzni, a mögöttes tartalmat is megvilágítani, és tovább vinni a gondolatmenetet, hogy a történet kerek egész legyen.

A források elemzése során az objektivitásra törekszem, az eseményeket saját véleményem befolyása nélkül igyekszem szemlélni, ugyanígy az elhangzott/leírt médiavéleményekkel. Mellőzöm a saját preferenciámat (attól függetlenül, hogy jelenlegi nőnemű egyetemistaként értelemszerűen nagy hatással vannak rám ezek a múltbeli események), igyekszem a nőoktatást nem támogató szemléletet is megérteni és megtalálni benne a logikát, megérteni azon emberek akkori gondolatait, érzéseit, véleményük létjogosultságát. Amolyan mai, modern jellegű vitahelyzetként próbálom felfogni azon szituációkat, hiszen mindenből lehet tanulságot levonni, abból is, amivel esetlegesen nem értünk egyet, ehhez viszont nyitott gondolkodásra van szükség.

A dolgozat felépítése

Általános áttekintés az újkori nőhelyzetről Magyarországon

Felvázoljuk a nemi szerepeket, azok közti különbségeket. Ehhez hozzátartozik az adott korszak irányzata, szellemisége, illetve, hogy ezek az irányzatok miként voltak hatással az emberek hétköznapi életére, ezen belül is a nők sorsának alakulására. Hogyan befolyásolták a szokások, népszerű világnézetek a nőkhöz való viszonyulást, az oktatáshoz való viszonyulást. Mik voltak a fő okai annak, hogy az oktatás, a munkavállalás elsősorban a férfiak terepei voltak.

Általános történelmi áttekintés a lányoktatás és női művelődés kialakulásáról

A téma felvezetése és áttekintése, túl sok konkrétum nélkül. Ebben a részben inkább tényyszerű megállapítások kapnak helyet, magának a folyamatnak a leírása történik. Fontosabb személyek már megemlítésre kerülnek, akiknek jelentős szerepük volt a lányiskolák létrehozásában Magyarországon, de a dolgozat fő témája, a médiavélemények még nem kerülnek terítékre. Elsősorban helyek, nevek és időszakok jönnek szóba.

Gróf Teleki Blanka, a magyar nőnevelés első úttörője

Teleki Blanka leánynevelő intézetének megnyitása körüli sajtóvéleményeket érintjük, illetve az iskola megnyitásának nehézségeiről emelünk szót. A lányoktatásban betöltött szerepén kívül az 1848-as események utáni időszakot említjük, amikor Teleki Blankát hadbírórság elé állították. Ez a mozzanat számunkra azért érdekes, mert a vád, ami miatt végül várfogságra ítélték, többek között a „magyar szellemű leánynevelés” volt. Megvizsgáljuk, hogy mi állhatott ennek hátterében, hiszen még ha nem is a mai korról beszélünk, hanem az újkorról, ez a vád önmagában akkor sem tűnik elfogadhatónak.

Veres Pálné és Madách Imre nézeteinek ütközése

Ennek a fejezetnek az elején Veres Pálné lányoktatásban elért eredményeiről lesz szó, illetve az ő saját szemléletéről, vélekedéséről, a hatásokról, amik őt érthették, amiknek köszönhetően

véghez vitte cselekedeteit. A következőkben Madách Imrével való viszonya kerül előtérbe, valamint Madách nőkről alkotott véleménye. Elemezzük ennek a véleménynek a jelentését, jelentőségét, a kapcsolatot a kor eszméje, általános nézetei és ezen írás között. Szó esik arról is, hogy hogyan befolyásolhatta Veres Pálnét munkásságában, motivációként hatott rá, vagy ennek az ellenkezője történhetett.

Az első nők az orvosi karon-, Nyíri István, György Aladár, Wlassics Gyula

Sorra vesszük az eseményeket, amiket György Aladár nőkről írt tanulmánya indított el, előzményként pedig említésre kerül Nyíri István értekezése is, akik mindketten kiálltak a nők felsőoktatáshoz való joga mellett. Megvizsgáljuk a gondolatokat, amiket leírtak, és összevetjük a korabeli általános eszmékkal, közvéleménnyel. Ezt követően Wlassics Gyula rendeletére kerül a hangsúly, akinek köszönhetően végül már nem csak elméletben támogatták a nők oktatását, hanem tettlegességre is sor került. Wlassics Gyula szembement sor újkori alapvető szemlélettel, véleményét pedig nem rejtegette az emberek előtt. Az általa megfogalmazott gondolatok nem csak a lányoktatással, hanem ennek következményeivel is foglalkoznak. Megemlítünk néhány külföldi példát is, amiket a fent említett férfiak is szóvá tesznek, ezzel próbálva elhessegetni az ismeretlentől való félelmet-, gondolok itt külföldi női orvosokra, tudósokra.

Fő rész

Általános áttekintés az újkori nőhelyzetről Magyarországon

A nők helyzete a mai napig vitatott téma, és nem alaptalanul. Habár a történelem során rengeteg változás ment végbe annak érdekében, hogy egyenrangú félként helyezkedjenek el a férfiak mellett, ez a folyamat jelenleg is zajlik-, persze azt is érdemes kiemelni, hogy különböző régióként egészen eltérő a helyzet. Általánosságban viszont elmondható, hogy a női nem kevésbé van kiszolgáltatott helyzetben, mint egykoron.

Tekintsünk vissza a magyar reformáció korszakára, mely számos változást hozott az emberek nézeteit illetően, ami alól a nőkről alkotott kép sem volt kivétel. A középkorban fennálló Mária kép szerint az ideális nő olvassa a Bibliát, és egyéb kegyes olvasmányokat, melyek megvédik őt a hiúságtól, a nemesi származású leányok számára pedig a kolostorokban való szerzetesnővé válás a megfelelő minta. Ezzel az emberek elkezdtek szembe fordulni, és ideje volt új nézeteket kialakítani. Az ideális nő így a háziasszony, családanya, gazdasszony-, valamint férjét segítő hűséges feleség képében jelent meg. A középkori gondolkodást azonban nem lehetett néhány év alatt teljesen megváltoztatni, így még évszázadokon át jelen volt az a nézet, miszerint: *„A nő természettől fogva gyengébb, jellemét tekintve esendőbb, mint a férfi. Hajlamosabb az erkölcstelen magatartásra, a túlzott kíváncsiságra, a szószátyárkodásra.”* (Pukánszky, 2013). Luther nézetei szerint a nő akkor vált a társadalom hasznos tagjává, ha gyermekeket hozott a világra, akiket evangélikus szellemben nevelt fel. Emiatt nem volt már nélkülözhető a nők bizonyos szintű művelődése sem. A vallásban való jártasság is kiemelkedő erénynek számított, ennek céljából az olvasás tanulása is elkezdett terjedni a nők körében (Balogh, 2019).

A szerzetesség háttérbe szorulásával egyre nagyobb hangsúlyt kapott a család, a nőknek pedig ezen a szintéren volt lehetőségük kibontakozni-, számukra elsősorban az anyaság adott értéket életüknek. Példának okáért említsük meg Bethlen Gábor feleségét, Károlyi Zsuzsannát. Mivel gyermekeik fiatalon meghaltak, nem volt sok lehetősége „gyakorolni az anyaságot” -, ezzel szemben halotti beszédének központi témája maradt a gyermeknevelés (Balogh, 2019).

A XVI. század politikai-katonai eseményei szintén valamelyest hozzájárultak a nemi szerepek változásához. A mohácsi csata, az ország két, majd három részre szakadása mind arra készítette a férfiakat, hogy hosszú időre elszakadjanak családjuktól-, sok férfinak pedig a halálát is okozta. A magukra maradt nők szerepei így kibővültek, amire egyfajta lehetőségként is tekinthetünk. Akadtak olyan nemesasszonyok, akik a kor női szerepeinek megtartása mellett olyan ügyekben léptek fel, mint a zsinatok szervezése, iskolaszervezés, vagy politikai tárgyalások lebonyolítása. Jó példa erre Lekcsey Sulyok Sára, aki tizenéves korában ment feleségül az akkor negyvenes éveiben járó Dobó Istvánhoz, egyre több felelősséggel nézett szembe, ahogy férje egyre magasabb pozíciókat töltött be. Sárának akkor kellett igazán helyt állnia, amikor Dobó Istvánt bebörtönözték-, ekkor nem csak az udvar irányítása került a kezébe, de megszervezte és előkészítette férje kiszabadítását is. Az ekkor még mindig fiatal nő önálló döntéshozatalával és cselekedeteivel igazán kitágította az akkori szűk női szerepkört (Balogh, 2019).

A fent említett Sulyok Sára esete viszont nem a többséghez tartozik-, az újkori Magyarországon a nők erőteljesen ki voltak szolgáltatva férjüknek, amely hosszú ideig aligha változott. Általános felállás volt, hogy a családfői szerepkört a férfi töltötte be, aki eltartotta a keresőképtelen nőt is-, ezzel kapcsolatban Sztéhlo Kornél a következőt nyilatkozta a házasságról: *„a női nem tehetetlensége és gazdasági alárendeltségének folyománya”* (Sztéhlo, 1885). Ez a felállás még a XX. század elején is jelen volt, az 1908-as Nagyváradi Ítélet tábla ekképpen határozta meg a nőtartási kötelezettséget: *„A házasságnak a hozzá fűzött érdekek szempontjából biztosítékát a házasság erkölcsi alapon nyugvó belső békés együttélése képezi, aminek szükségszerű folyománya, hogy ezen együttélés lehetővé tételére és állandósítására mindkét házasság önzetlenül és becsületes őszinteséggel közreműködni tartozik. A férjet, mint családfenntartót megillető jogosítványok rendszerinti nagyobb terjedelme viszont a nő érdekeinek megvédési kötelezettségét hárítja a férjre s ebből folyólag a férj a nőnek nemcsak megfelelő tartásáról és ellátásáról gondoskodni, hanem részére békés otthont biztosítani, a nőt illő bánásmódban részesíteni és mások jogtalan erkölcsi vagy tettei ellen megoltalmazni köteles.”* (Nagyváradi tábla, 1908. Id.: Koncz 2013.). Ennek értelmében a férj nem csak az anyagi támogatásért, hanem a nő védelméért is felelt (Koncz, 2013).

A női munkavállalók száma azonban az idő múlásával egyre jobban növekedett. A XIX. században a céhes rendszer felbomlása és az urbanizáció terjedése a munka világára is

nagy hatást gyakorolt (Stummer, 2021). A XX. század elején a magyar nők 24%-a vett részt társadalmilag szervezett munkában (Vámos, 2017).

A nők munkaerőpiacon betöltött szerepének növekedése, valamint a női emancipáció jogi helyzetüket is előre lendítette. Már az ókortól kezdve, egészen a XIX. századig megannyi jogász ellenezte a nők férfiakkal egyenértékű jogokkal való felruházását. Véleményük szerint a jogi rendszer bonyolultságát a női agy nem lenne képes megérteni-, ami viszont a büntetőjogot illetve, itt már kevésbé volt jelen a nemek szerinti kivételezés. Sokan emlegették a nők „rossz” tulajdonságait-, gaztettekre való képességüket nem vonták kétségbe úgy, mint például logikai képességeiket. Több példa is mutatja, miként rendelkeztek kevesebb joggal a nők a férfiakkal, illetve miként volt kialakítva a rendszer, hogy a nők „cselekvőképtelenebbek” legyenek. Nem állt jogukban hitelt felvenni, illetve a házassági vagyoni jogban is alulmaradtak férjükkel szemben. Ez annak tudható be, hogy habár rendelkeztek a joggal, a törvények értelmében ezeket gyakorolni már nem volt lehetőségük (Kéri, 2018).

A politikai jog, egész pontosan a választójog megszerzése egy újabb hatalmas lépés volt, ami a teljes polgárjogig való eljutás szempontjából is lényeges. Magyarországon már a reformkor ideje óta foglalkoznak a témával, de a nők végül csak 1925-ben kapták meg a szavazati jogot. Az ehhez vezető úton viszont a férfiak (és időnként a nők is) érdekes érvelésekkel álltak elő, amikben különböző okokra hivatkozva próbálták bizonygatni, hogy miért nem való a nőknek a szavazati jog. Falk Miksa például a nők érzelmeiktől elködösült gondolkodását tartotta hátránynak (Kéri, 2018). A keresztény gondolkodás sem lendítette előre az ügyet, egyenesen a vallás bomlásának tartották a nők ezen politikai jogát. A Családi Lapok „leggyászosabb kórjelenet” -ként említette az „ugynevezett emancipált nők mindinkább sűrűsödő föltünését” (Kubriczky, 1853. Id.: Kéri 2018.). A nők mellett érvelt ezzel szemben Máday Andor, aki a következőt fogalmazta meg-, *„A rabszolgaság már rég letűnt, a jobbagyság is a múlté; a felekezetek testvérekké lettek, csak a férfi és a nő között van még óriási jogi és társadalmi különbség. Nem nyitjuk meg nekik ugyanazon pályákat, mint a férfiakkal; a tudomány csarnokába csak kivételesen eresztjük be őket; más erkölcsöket állítunk fel számukra, s az irántuk való udvariasság szép kötelességének ürügye alatt megfosztjuk őket a jogi önvédelemtől és a demokrácia előnyeitől.”* (Máday, 1913.). Nem elfelejtendő viszont, hogy ezekben az időkben még a férfiak között sem rendelkezett mindenki teljes körű választójoggal, valamint nem voltak még igazi, nagy törekvések a női választójog megszerzése érdekében, ezekre inkább a XX. század során került sor. Hogy miért

húzódott el ennyire ennek a mérföldkőnek az elérése, arra több okot is találunk, alapvetően a hosszú évszázadokon át kialakult általános nőkép, és női szerep a válasz. A keresztény vallás a családok széthullásától, az erkölcsi romlástól tartott, a politikai pártok saját fennállásukat érezték veszélyben (Kéri, 2018). Ezen a ponton felmerülhet a kérdés, hogy akik a közjó érdekében tagadták volna meg a nők szavazati jogát (nem rendelkeznek megfelelő intellektussal a döntéshozatalhoz), vajon tényleg csak a társadalom jólétét tartották szem előtt, vagy közrejátszottak saját érdekeik, és alapvetően a változástól való félelem.

A XVIII. században kialakuló, és fokozatosan terjedő szemlélet a felvilágosodás volt, mely minden bizonnyal hozzájárult a nők lehetőségeinek kiszélesítéséhez. Az irányzat alapelvei szerint ugyanis az emberek születésüktől fogva szabadok, egyenlők és függetlenek. Ezen felül a felvilágosult gondolkodók megvetették a vallási fanatizmust is, gyakran mondtak ellent a katolikus egyháznak. Ahogy korábban említettük, a keresztény egyház nem támogatta a női emancipációt, ez az új irányzat viszont nem támogatta a régi dogmákat és az egyház esetleges képmutatását. Minden fölé helyezte a tudás és az ész hatalmát, a problémák fő forrásaként a tudatlanságot jelölte meg. Az ipari forradalom, városiasodás elterjedése átalakította a társadalmi berendezkedést, egyre több munkaerőre volt szükség. A felvilágosodás tehát elhozta a szabadság és egyenlőség iránti vágyat, a társadalmi átalakulás igényét, ami hatással volt a nők mozgalmának elindítására is. Nem elhanyagolandó a francia forradalom sem, melynek egyik vezető ideológiája a liberalizmus volt. Ez az irányzat a szabadelvűséget, személyes szabadságot, a törvény előtti egyenlőséget hirdeti, mely szintén szerepet játszhatott a női emancipációban Európa szerte. Kiemelkedő hatása volt mindezek mellett a felvilágosult abszolutizmusnak is. Mária Terézia 1776-ban kiadott rendelete értelmében, az apácázárdákban ugyanazt a tananyagot kellett tanítani, mint a fiúiskolákban-, igaz, alacsonyabb követelmények mellett.

Általános történelmi áttekintés a lányoktatás és női művelődés kialakulásáról

Az újkori események előzményeként érdemes megemlíteni, hogy már a középkori zárdákban, illetve az előkelő udvarokban is zajlott nőnevelés.

Az újkor egyik neves alakja, Pázmány Péter kifejezetten támogatta a női nem oktatását, ennek indoklását pedig nem bonyolította túl. Véleménye szerint, mivel az

emberiség fele nő, így igencsak sokat számít annak a félnek a műveltsége. Másrészt a nők műveltsége befolyásolja a férfiak műveltségét is, hiszen nem mindegy, mire tanítják az édesanyák fiúgyermeküket. Európa Magyarországtól nyugatra eső országaiban valamivel előrébb jártak a lányoktatás kérdésénél, így a külföldi egyetemokről hazatérő fiatal férfiak gyakran érkeztek haladó szellemű gondolatokkal-, néhányan ezeket komplett írásokban fogalmazták meg (Kéri, 2018).

A nők oktatása nem minden esetben intézményesített formában, iskola falain belül kezdődött. Elsődlegesen elsajátítandó volt az olvasás és írás tudománya, általában ez alapját képezi a többi terület elsajátításának. A korabeli nézeteknek köszönhetően viszont sokan nem tartották ezt jó ötletnek-, tartottak tőle, hogy rossz hatással lesz a nőkre és erkölcsös életmódjukra, ha bizonyos tartalmakat elolvasnak. Az olvasás képessége azonban még mindig elterjedtebb volt, mint az írásé. „Erkölcstelen” dolgokról olvasni egy dolog-, ilyesmiről írni viszont még nagyobb véték volt a korabeli nőnevelést ellenzők szemében. Bél Mátyás megfogalmazása szerint: *„Csak kevesen küldik lányaikat olvasni tanulni, az írás elsajátítására meg egyet sem. Nem akarják ugyanis, hogy írástudás birtokában fiúkkal szerelmi levelezést folytassanak.”*. A nők szervezett, iskolai oktatását az otthon végzett, anyák általi nevelés előzte meg, ennek hatására viszont aligha beszélhetünk országszerte, vagy társadalom szerte egységes gyakorlatról. A szülői modell változott helyenként, társadalmi rétegenként, családonként. Mivel gyakori volt, hogy a lányokat már kamaszkorukban férjhez adták, így édesanyjuknak nem maradt sok ideje a gyermek nevelésére. Ezt az időt elsősorban a háztartás, az otthoni munkák elvégzésének megtanításával töltötték. A magasabb rangú családok esetében lehetőség volt a művelődéssel is foglalkozni, színházba vinni lányaikat, olvasásra és írásra tanítani őket. A kor olvasás és írástudó asszonyai verseikben többször megfogalmazták a női létről alkotott gondolataikat, felmerülő problémáikat, ami előre lendítette az oktatás igényének kialakulását (Kéri, 2018).

Az Erdélyi Fejedelemség Bethlen Gábor és a Rákóczi uralkodók ideje alatt nagy hangsúlyt fektetett az oktatás fejlesztésére. A nőnevelés intézményesítésének kezdetében fontos mérföldkő volt a szatmárnémeti zsinat 1646-os határozata, melynek köszönhetően megkezdődött a lányiskolák létrehozása (Kéri, 2018).

A XVIII. század Európájában a lányok iskoláztatása mögött álló szellemiség még mindig valamelyest lealacsonyította a női nemet-, tanulásuk célja elsősorban az erkölcsös, szorgos, takarékos, társadalmi normákba beleillő nők „kitermelése” volt. Az iskolában nagyobb hangsúlyt helyeztek a jellemformálásra, illetve arra, hogy megszerzett tudásukat a

háztartásban és a gazdálkodásban kamatoztathassák. Aligha volt szempont egy felfelé ívelő karrier befutása különböző területeken (pl.: politika, orvostudomány stb.).

A XVIII. század első fele Magyarország számára nem hozott még forradalmi változásokat, azonban a női apácarendek megkezdték tevékenységüket. Többek között a Szent Orsolya Rend mutatott aktivitást ezen a téren, akik több iskolát is létesítettek, ahol szegény gyermekek is részesülhettek az oktatásban. Elsősorban vallási nevelést kaptak, ezen felül megtanultak írni és olvasni, zenélni, rajzolni, festeni, illetve egyéb kézimunkával kapcsolatos készségekre tettek szert (Kéri, 2018).

Mária Teréziának köszönhetően betelepültek hazánkba az Angolkisasszonyok, akik szintén egy nőnevelést biztosító rend voltak. Korábban már Pázmány Péter is felfigyelt rájuk, és a következőt nyilatkozta: *„A jó Anyák a legnagyobb épületességgel tanítják a leánykákat jámborságra, jó erkölcsre és nőies foglalkozásokra... Látván ezen anyák intézetének gyümölcsét, szándékomban van Nagyszombatban is letelepíteni őket.”*. A XVIII. században Budapesten az Angolkisasszonyok iskolája mellett még két római katolikus, és egy görögkatolikus vegyes népiskola biztosította tehát a lányok intézményesített oktatását. Az alsófokú népiskolákban fiúk és lányok együtt tanultak, viszont az 1777-es Ratio Educationis a közép és felsőfokú oktatásról már csak a fiúkkal kapcsolatosan rendelkezik (Kéri, 2018).

A XVIII. században megalakult a Közoktatási Bizottság, melynek feladatai közé tartozott a nemzeti szellemű lánynevelés kidolgozása, így egyre központibb kérdés lett a lányoktatás-, az ezzel kapcsolatos tervezetet pedig Brunszvik Antal dolgozta ki. Egyre fontosabbá vált a nemzeti szellemiség megerősítése, ez pedig nem volt összhangban az apácarendek nevelési stílusával, ami általában német nyelven zajlott. Felmerült az állami leányiskolák alapításának gondolata, ez azonban még sokáig nem valósult meg.

Érdeemes megemlíteni az Eperjesen működő evangélikus iskolát Sennovits Mátyás vezetése alatt. A lányok a hittan, erkölcs mellett megismerkedtek a történelemmel, földrajzzal, számtannal, fizikával, illetve még egyéb készségeket tanultak, amik segítették őket a házimunkák elvégzésében. Az oktatás itt német és magyar nyelven zajlott, emellett francia nyelvet is tanultak a diákok. Sennovits kidolgozott egy tervezetet, mely alapján még magasabb színvonalon kívánta volna üzni a lányoktatást. Ezt azzal indokolta, hogy a művelt generációkat csak művelt édesanyák tudják felnevelni. Tessedik Sámuel úgyszintén színvonalas oktatást biztosított a lányok számára, az elmélet mellett gyakorlati készségeket is

átadott az ott tanulóknak. Második felesége gazdálkodást, szabást-varrást, illetve az anyai és családi hivatás fortélyait tanította a lányoknak (Kéri, 2018).

Nem minden lányoktató intézmény működött viszont magas színvonalon, erről Török István történész is beszámol cikkeiben a kolozsvári és marosvásárhelyi korabeli jegyzőkönyvek alapján. Példának említsük meg Beke György kántor esetét, aki egy lányiskola felállításával lett megbízva. Habár megbízása ezen részének eleget tett, a tanulók által megszerzett tudás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Bethlen Lajos tudatlanságot tapasztalt az itteni diákok körében, melyre válaszként az egyháztanács megfogalmazta javaslatait. Ezek között szerepelt a kántortanító jövedelmének emelése, a folyamatos ellenőrzések, a megfelelő helyszín kialakítása (télen fűtött helység), valamint ki kellett emelni a tanár-diák kapcsolat mikéntjét is-, tiltásra került a szülők szidalmazása a tanító által (Kéri, 2018).

A korábban említett Brunsvik Antal által vezetett Közoktatási Bizottság lányoktatásról szóló tervezete az 1806-os II. Ratio Educationis által ismét említésre kerül. A szabályzat főbb jellemzői, hogy szorgalmazza a lányok és a fiúk külön történő iskolai nevelését, illetve a tanterv tanulók társadalmi helyzetéhez igazítását. Ennek értelmében a legalsóbb társadalmi réteg lányai hittant, olvasást, írást, számtant, anyanyelvet, valamint saját helyzetüknek megfelelő ház körüli tevékenységeket tanulnak. Feljebb lépve a ranglétrán egyre inkább bővül a tanterv-, a polgári származású lányok már megismerkednek a történelemmel és a bibliai történetekkel is. A felsőbb réteg tanulóinak esetében hangsúlyos az erkölcsstan, különböző nyelvekkel ismerkednek (francia, és német nyelvű művek olvasása), valamint a történelem mellett földrajzot is tanulnak (Kéri, 2018). Emellett megfogalmazta az iskolakötelezettséget is: „...a falvakban és a mezővárosokban minden fiatalot, mindkét nemből a hatodik életévtől kezdve - vagy a jobb értelmi képességüket már korábban az iskolába küldjenek; azokat pedig, akik betegeskedésük miatt gyakrabban távol maradni kényszerültek, tizenkét éves korukig itt tanulni kötelezzék” (II. Ratio Educationis, 1806. Id.: Sztankovics 1997.). Ez viszont az emberek értelmezése szerint egyrészt csak a jobbágyi kööttségek alatt álló családok gyermekeire vonatkozott, másrészt nem valósult meg teljes mértékben-, megannyi gyermek még mindig nem járt rendszeresen iskolába. Ami a nemek szerinti eloszlást illeti, nehéz pontos adatokat találni, főként, ha országos átlagot szeretnénk kapni, viszont egy-egy konkrétabb térségről fennmaradtak pontos információk. A Dunántúl, illetve Muraköz meglehetősen részletes leírással rendelkezik -, ez alapján a Dunántúli vidéki tanulók 88%-a, a Muravidéki tanulók 78%-a fiú volt. A kor elterjedt felfogása, miszerint a lányok

számára fontosabbak a ház körüli teendők, illetve a kistestvérek nevelésében való részvétel, nem kifejezetten volt támogató a lányok iskoláztatásával kapcsolatban (Sztankovics, 1997).

A XIX. században a felekezeti iskolák mellett egyre több magán leány-nevelő intézet létesült, elsősorban a nagyobb városokban. Itt említhetjük Folnesics János, Richmann János és felesége, valamint Stromayerné magániskoláját, melyekben csupán néhány tucat lány tanult, szüleik pedig magas tandíjat fizettek ezért. Fehér Katalin kutatása szerint elegendő volt egy megfelelő helyszín és némi tőke egy-egy magániskola alapításához-, így például Tzigler Fridrik óramester is létrehozta iskoláját polgárlányok számára (Kéri, 2018).

A nemzeti szellemű nevelés a fentebb említett Folnesics János által alapított leányiskolában különösképp megvalósult. Az oktatás német nyelven folyt, viszont fontosnak tartotta, hogy növendékei megismerkedjenek a magyar költők hazafias hangvételű műveivel: *„Ha azt akarjátok, hogy a hazaszeretet a gyenge ifjúság lelkébe belegyökerezze, oh akkor ne hanyagoljátok el nemzeti nyelvünk ápolását, különösen gondozzátok ezt a leányiskolákban; mert leányaink idővel anyákká válnak, akik csak így tudhatják a hazaszeretet szent érzelmét az anyatejjel gyermekeikbe csepegtetni, nemzedékről-nemzedékre tovább örökül hagyni s nemzeti méltóságunkat megőrizni!”* (Kornis, 1927.)

Szintén a XIX. században működött Höhn Antalné Schrärer Éva leányiskolája a budai Várban, valamint a többszáz lányt oktató Angolkisasszonyok iskolája Pesten. Az 1820-as évek Pestje ezen kívül három másik leányiskolával rendelkezett. Országszerte működtek még alsófokú, koedukált iskolák, illetve egyéb zugiskolák is. 1829-ben Brunsvik Teréz cselédiskolát nyitott, melynek működése azonban nem volt hosszúéletű. Az iskola létjogosultsága abban rejlett, hogy emelni kívánták a főúri gyermekek környezetének színvonalát (Kéri, 2018).

1838-ban egy újabb leánynevelő intézet nyitotta meg kapuit Debrecenben Steinacker Gusztáv igazgatói tevékenysége alatt, mely 1842-ben néhány évre beszüntette tevékenységét az evangélikus tanár költözése miatt. Nem hagyták viszont veszni az iskolát, 1859-ben újra működésbe lépett-, ez alkalommal pedig egy nő került az igazgatói székbe Valkó Károlyné Kloyber Mária személyében.

Karacs Teréz nőnevelési tevékenysége kiemelkedő volt a reformkorban. A Miskolcon létesült leánynevelő intézet igen csekély tandíjat követelt meg nemesi és polgári származású növendékeitől-, így az igazgatónő saját örökségét is az iskola javára fordította. Ezt követően Kolozsváron, majd később Pesten folytatta leánynevelő tevékenységét (Kéri, 2018).

Az 1840-es években nem csak a nőnevelő intézetek száma nőtt meg, de a módszerek is valamelyest változásnak indultak. Egyre jobban teret hódított magának az oktatásban a magyar nemzeti szellemiség, melyre jó példa a Teleki Blanka által nyitott leánynevelő intézet Pesten. Az iskola 1846-ban nyitotta meg kapuit, eleinte összesen egy diák jelentkezett csak (aki nem más volt, mint Deák Ferenc keresztlánya) (Kéri, 2018). Nem telt viszont sok időbe, hogy a tanulók száma megsokszorozódjon-, az 1847-48-as években már meg is telt az intézmény diákokkal, azonban a forradalom hatására végül bezárta kapuit (Jelek, 2022).

Az 1867-es kiegyezés lehetőséget teremtett az oktatás fejlesztésére Magyarországon. Eötvös József 1868-as népoktatásügyi törvénye előírta a 6-12 éves gyermekek tankötelezettségét, valamint a közoktatás korszerűsítését tűzte ki céljául. Egyre nagyobb hangsúly került a természettudományokra, illetve az iskolák is egyre felszereltebbek lettek-, tankönyveket, térképeket, földgömböket, táblázatokat gyártottak ennek érdekében. Csupán néhány év alatt megannyi új iskola épült, bevezették a helyi tantervet és az ingyenes népoktatást is. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium létrejöttével megszilárdult a polgári iskolarendszer is országunkban. A polgári iskola-, mely a fiúk számára hat, a lányok számára négy évig tartott, az alapismereteket nyújtó népiskola, és a magasabb szintű tanulmányokra felkészítő középiskola között helyezkedett el (Mann, 2003). A XX. század elején jelentős létszámbeli növekedésről számolnak be Müller Ildikó statisztikái, mely számunkra azért is lényeges, mert a fiú tanulók számát elkezdte meghaladni a lánytanulók száma-, az 1917-18-as tanévben például a diákok csupán 38%-a volt fiú (Kéri, 2018).

A XIX-XX. század fordulóján egyre erősebb lett az igény, hogy a már működő középfokú felsőbb leányiskolák és leánygimnáziumok mellett létrejöjjön egy fiúkéhoz hasonló, női kereskedelmi iskola-, hiszen a nők munkaerőpiacon való elhelyezkedése jóval kevesebb lehetőséget nyújtott, mint a férfiaké. 1910-ben meg is nyitotta kapuit az első kereskedelmi iskola nők számára. Ez nagy mérföldkőnek számított, mivel a leánygimnáziumok tananyaga igen eltérő volt a fiúgimnáziumokétól, így az ott megszerzett érettségi értéke is kevesebbnek számított-, a kereskedelmi iskolákban viszont sokkal egyezőbb volt a tananyag, így a lányok érettségije is „többet ért”. Való igaz, hogy ezek az iskolák csak a kereskedelmi főiskolákon való továbbtanulásra adtak lehetőséget (Nagy, 2014).

Az 1920-as években jellemzően három középiskola típust különböztethettünk meg-, a humanisztikus gimnáziumot, a reálgimnáziumot, valamint a természettudományos tárgyakra fókuszáló reáliskolát. 1926. előtt a lányok – néhány kivétellel – a már korábban említett leánygimnáziumok elvégzésével szerezhettek érettségit. Az 1926-os XXIV. tc. értelmében a

leányközépiskolák célja a vallásos, erkölcsös, nemzeti szellemiségű művelődés, amely felkészíti a tanulókat az egyetemi és főiskolai tanulmányokra. A törvény két iskolatípust különböztet meg-, a leánygimnáziumot, és a leánylíceumot. Míg előbbi jobban hasonlított a fiúk reáliskoláihoz, utóbbi a természettudományos tárgyak helyett inkább a művészetekre helyezte a hangsúlyt az úgynevezett „női lélek” nevében. Szintén ezen törvényhez kapcsolódnak a leánykollégiumok, melyek főiskolai továbbtanulásra adtak lehetőséget (Papp & Sipos, 2017).

Az 1920-1940 közötti időszakban a nők egyre jobban kezdték beérni a férfiakat iskolázottság tekintetében, nézzünk meg néhány ezzel kapcsolatos adatot. Ha csak az írni és olvasni tudók számát nézzük, 1941-re aligha volt különbség a két nem között. Az első világháború okozott némi visszaesést azok számára, akik ezekben az években váltak iskolakötelezetté, ennek az 1941-es felméréskor is érződtek a hatásai. Az elemi oktatás általánossá válásának következtében a 6-24 éves női korosztály mind írás-olvasás szempontból, mind az elemi elvégzettek számának szempontjából jobb helyzetben volt az azonos korosztályú férfiaknál-, az idősebb korosztálynál viszont még mindig a férfiak jártak előrébb. Összességében tehát elmondható, hogy a terjedő népoktatásnak köszönhetően minimalizálódott a nők rosszabb képzettsége-, alsó szinten legalábbis (Papp & Sipos, 2017).

A közép-és felsőfokú iskolázottság tekintetében bármely korosztályt is nézzük, a nők sehol sem emelkedtek a férfiak fölé ebben az időszakban. Ez viszont nem jelenti azt, hogy nem figyelhető meg emelkedő tendencia a részükről. A négy középiskolát végzett férfiak és nők arányának közeledése egyrészt a középfokú szakiskolai rendszer kiépülésének, másrészt az egyre magasabb képzettség megszerzésére való törekvésnek köszönhető. 1920-1930 között mind a férfiak, mind a nők számára kedvező időszak volt, azonban minél magasabb iskolai fokozatról beszélünk, annál nagyobb a két nem közötti arány különbsége. Ettől függetlenül a nők fokozatosan javítottak ezen a helyzeten, ha a férfiak számát ekkor még nem is haladták meg, de önmagukhoz képest növekedő tendenciát mutattak (Papp & Sipos, 2017).

A nemekkel szemben felállított társadalmi elvárások, a tipikus „férfi” és „női” munkakörök nagy mértékben befolyásolták az iskolaválasztást is. Ami az általános műveltséget nyújtó középfokú iskolákat illeti, a polgári iskolákban a lányok, míg a középiskolákban a fiúk voltak többségben. Sokkal több lány járt a gazdasági és háztartási népokiskolákba, tanítóképzőkbe-, a kisdudóvóképzőkbe pedig egyáltalán nem voltak fiúk, szemben a katonaiskolákkal, ahol lányok nem tanultak. Az ipari és kereskedelmi szakiskolákban általánosságban több fiú tanult, viszont, ha ezt lebontjuk felső kereskedelmi,

és kereskedelmi szaktanfolyamokra, az utóbbi a lányok körében volt népszerűbb. A tanoncképzők szintén a fiúk területe volt, míg az iparművészet a lányokat vonzotta jobban. A vegyes szakiskolák, melyek elsősorban „férfimunkákra” készítették fel a tanulókat (kazánfűtő, csendőr) fiú túlsúlyban voltak, ezzel szemben a művészet orientált intézményekben a lányok szerepeltek többen (Papp & Sipos, 2017).

Az első világháborút követően megnőtt a főiskolai hallgatók száma-, ennek oka minden bizonnyal abban keresendő, hogy a háború alatt kieső tanéveket igyekeztek bepótolni az emberek. Az felső oktatásban részt vevő nők száma is, valamint férfiakhoz vetett aránya is emelkedni kezdett az 1920-as évektől-, habár a számok így is még meglehetősen alacsonyak. Az 1920/21-es tanév I. félévében a tanulók 7,8%-a, az 1924/25.ös tanév I. félévében 9,2%-a, az 1932/33-as tanév I. félévében pedig 13,9%-a volt nő. A munkaerőpiaci helyzet is okozott változásokat-, az eddig nők körében rendkívül gyakran választott bölcsészkar kezdett veszíteni népszerűségéből, a nők pedig egyre inkább a gyakorlatiasabb jellegű területekre vándoroltak.

A nők szakválasztását még mindig befolyásolták a társadalmi szerepek, a létszámkorlátozások, az általuk nem, vagy csak korlátozottan felvehető szakok, így a legnépszerűbb területek továbbra is a gondozói, oktatói, művészeti szakok maradtak, - hatalomgyakorlást lehetővé tevő pályákra még nem készülhettek (Papp & Sipos, 2017).

Gróf Teleki Blanka, a magyar nőnevelés első úttörője

Teleki Blankát a magyar nőnevelés úttörőjeként, a női egyenjogúság képviselőjeként tartjuk számon. Ezen témával kapcsolatban nagynénje, Brunszvik Teréz gyakorolt rá nagy hatást-, akinek nevéhez az első magyar óvoda megalapítása fűződik. Nagynénjétől átvette a modern, haladó szellemiségű művelődés iránti érdeklődést. Vallásos nézeteikben kevésbé, hazaszeretükben annál inkább egymásra találtak-, ez a hazaszeretet Teleki későbbi cselekedeteiben is megjelenik (Jeki, 2022). Közös útjaik Németországba, Svájcba és Franciaországba vezettek, ahol nőegyleteket, különböző tanfolyamokat látogattak, és megismerkedtek az ottani leánynevelő intézetekkel. Blanka Párizsban hozta meg a döntést, hogy nőnevelő intézetet hoz létre idehaza nemesi származású, tanulni kívánó lányok számára. Ezen tervéről a Pesti Hírlapban írt először „Szózat a magyar főrendű nők nevelése ügyében” címmel, melyben a magyar nyelvű, nemzeti szellemiségű iskola mellett érvel (Sz.n., 2022).

Az írás 1845. december 9-én jelent meg, mégpedig vezércikk formájában. Ez volt az első és utolsó alkalom, hogy nő által írt cikk került a Pesti Hírlap elejére-, való igaz, Teleki Blanka az „egy főrangú hazafi” aláírás mögé rejtőzött. Nem tudhatjuk ennek pontos okát, talán csak az óvatosság, a támadásoktól való félelem miatt döntött így-, vagy talán mert nem vettek volna komolyan egy nő tollából származó írást. Mindennek ellenére a Pesti Hírlaptól nem álltak távol a nők mellett kiálló cikkek-, akkor sem, amikor még másik szerkesztő – Kossuth Lajos neve alatt működött az újság. Az 1841-es „Hivatás” című vezércikkében a híres magyar nőkhöz szól, arra kérve őket, hogy *“legyenek dajkái nemzetiségnek, honszerelemnek e nemzetben”*. Véleménye szerint *“ők játszva többet tehetnek, mint küzdve mi; ők egy körtánccal a magyar táncot, egy dalocskával a magyar népdalt, egy beszélgetéssel a magyar nyelvet divattá tehetik.”* (Kossuth, 1841. Id.: Hornyák 2002.). Ezt követően más leányintézményekkel kapcsolatos cikkeknel is tesz hasonló említéseket: *“Magyarhon azon hölgyeit”, akik láttán “nem kellene aggódnunk e nemzet jövődjé felett”* (Kossuth, 1841. Id.: Hornyák 2002.).

Valószínűleg nem alaptalan a gondolat, hogy Blanka vezércikkének köze lehet a másfél hónappal korábban megjelent Pákh Albert írásához, aki egy izraelita leánynevelő intézet látogatása után a következőt fejtette ki: *“Nagy szükségét érezzük egy hasonló keresztyén intézetnek Pesten, hol józan hazafiúi vezetés mellett képezetnének leányaink ama legszentebb, legmagasztosabb ’s legnagyobb fontosságú hivatásra: hogy legyenek nemcsak a’ szív de kor intéseire is lángra gerjedő anyák. Bár találkoznék valaki, ki elég akarattal s képességgel bírna egy illy egészen nemzeti alapokra épített leánynövelő intézet igazgatásához, s ki a pesti hölgyvilág honleányi érzelmeinek kifejtésére kitűzné a zászlót, hogy látná már egyszer megcáfolva szavait a’ költő, ki méltó fájdalomában felkiálta: Oh hon, szűtlen kebel’ ércze van asszonyidon!”* (Pákh, 1845. Id.: Hornyák 2002.). Ha nem is kifejezetten ennek hatására írta Teleki „Szózat” című cikkét, de feltételezhetjük, hogy motiválóan, bátorítóan hathatott rá.

Többek között a következőket fogalmazta meg: *“Rég elismert igazság, hogy a nő a társaság [társadalom] bármely osztályához tartozzék, legcélszerűbben, legtermészetesebben növekedik szoros családi körben, hol az értelmes anya az erény eleven példáját állítja leánya eleibe, hol tapasztalt atya vezeti gyermekét az ismeretek mezejére, hol szeretett testvérek a tanuló társak. – Ezen körben idegen befolyás nem gázol le nemes csírákat, minden tehetség a szeretet éltető sugára alatt önként fejlődik, s a boldog gyermekből testi-lelki tökélyvel diszlő boldog hölgy válik, ki bizonyosan sors-adta helyzetének megfelel... Ezzel ellentétben az anya*

“nevelőné [!] választ. Szerencse, ha jót – mindenesetre külföldit, mert magyar nevelőnék képzéséről mi még nem gondoskodtunk... Idegen neveli tehát a magyar főrendű leányt”, aki növendékét felruházhatja “erénnyel, tudománnyal, ügyességgel”, egy azonban biztos: “leányt a honnak nem nevelt!” “Három, négy idegen nyelvben jártas Magyarország leánya, de nemzeti nyelvét nem érti...” “Idegen nyelven gondolkodik, szól a magyar leány, idegen szimpátiák gyökereznek szívében, számkiűzött [!] köréből a magyar szó... Pirul a magyar hölgy, ha mívelt ember magyarul szólítja meg – nem is sejdíti, hogy nemes, emelkedett gondolatot fejezhetne ki azon nyelv, melyet csak a szegény, alárendelt osztály szájából hallott...” Külföldre vágyódó nőtársairól a következőt írta: “a legnagyobb földi boldogságnak képzelem az életét Párizsban, Londonban tölteni, s közben megfeledkezni arról, hogy “a sors őt ide rendelte” (Teleki, 1945. Id.: Hornyák 2002.).

Teleki Blanka két lehetőséget vet fel. Az egyik, hogy magyar nevelőnőket képző intézményt alapítsanak-, a másik egy olyan leánynevelő intézet, ahol hangsúlyt helyeznek a hazaszeretetre, a magyar nyelvre-, ezek közül az utóbbi valósul meg végül.

Az első kommentár Csengery Antaltól, az újság szerkesztőjétől érkezik: “egy ilyennemű intézet fővárosunkban csakugyan fog létrejönni...” , “a cél, amely nemes és nagyszerű, oly hő pártolásra találjon azon osztály részéről, melynek leányaiban szándékszik a derék vállalkozó előteremteni egy új nemzedéket.” (Csengery, 1845. Id.: Hornyák 2002.). Szintén hamar reagált Teleki cikkére Oroszhegyi Józsa a Jelenkor nevű lap „Budapesti Napló” című rovatában. Oroszhegyi alapvetően a női művelődés pártolója, tanítói állást is vállalt Röszlerné Böhm Ágnes leánynevelő intézetében. Ennek fényében Blanka elképzelését nem utasítja el, viszont aggályai vannak vele kapcsolatban: “Pesten főrangúak számára nagyszerű leánynevelő intézet van létesítés alatt, mellyben a’ magyar honleányi kötelességekre leend fő figyelem. Ezzel újra tovább lennének egy lépéssel nemzetiség tekintetében, de vajjon nem találand e’ még most fagyos keblekre sok helyen hölgyeink e’ létvilága, melly bizonytalán több fényt árasztandna e’ honra, mint azon messze vidékekről átszárnyaló műveltség, melly gyakran csíráiban fojtja el a’ legdúsabban gyümölcsözöndett érzelmeket?” (Oroszhegyi, 1945. Id.: Hornyák 2002.).

A leghosszabb válasz a Honderű nevű lapban jelent meg, Tót István aláírásával-, a cikk viszont valójában Karacs Teréztől származott. Elmondása szerint azért rejtőzött férfi álnév mögé, mert a „főrangú hazafi” mellett így nagyobb tekintéllyel jelenhetett meg (ebből következtetve még nagyobb a valószínűsége, hogy Teleki Blanka is ezen okból kifolyólag írt férfi álca mögé rejtőzve). Karacs Teréz azzal a kérdéssel foglalkozott írásában, hogy mi az

oka annak, hogy Blanka iskolája a nemesi rétegnek szól: *“Nem azért, mintha azt akarná, hogy csak ők részesüljenek magasabb nevelésben, hanem mert rajtuk akarja kezdeni térítő feladatait.”* (Karacs, 1843. Id.: Hornyák 2002.). Karacs szerint a nemesi rétegbe tartozó nők példáját előbb utóbb mások is követni fogják majd.

Teleki iskolalétesítési terveiről mindeközben Bécsben is tudomást szereztek a titkosrendőrségnek köszönhetően-, a szükséges engedélyek hiánya pedig akadályt állít elé. Mindennek hatására következő cikkét, a „Nyilatkozat”-ot már nem fogadják olyan lelkesen a magyar újságok, mint a „Szózat” című írását. Az eddig támogató Pesti Hírlap, az Életképek és a Pesti Divatlap is visszautasítja a cikk megjelentetését. Teleki Blanka így reagált a jelenségre: *“A nyomorultak attól félnek, hogy néhány év múlva egy tucat hazafiásan gondolkozó nővel több lesz Magyarországon!”* (Teleki, 1846. Id.: Hornyák 2002.). A Pesti Hírlap viszont kikaput keresve mégis kiállt a grófnő mellett-, habár magát a cikket nem jelentették meg, de a leányiskola mellett pártoló írást tesznek közzé. Erre érkezett is a válasz a Nemzeti Újság részéről-, nem kimondottan támadó jelleggel, de nem is teljes támogatással-, a cikk írója az iskolaalapító anonim jellegében talált problémát: *“Egy főrangú hölgy magyar nőnevelő intézetet készül megalapítani, melynek növendékei – mint olvastuk – valódi magyar szellemben fognak felneveltetni. Nevét azonban az említett hölgy bizonyos körülmények miatt elhallgatja, – mit véleményünk szerint bizony nem a legjobban teszi; ezt mi csak azért mondjuk, mivel mindig szerettük tudni: vajon mellyik madárfajhoz tartozik azon egyén, kinek szárnyai alá teljes biztossággal adjuk szeretett csemetéinket”* (Nemzeti Újság, 1846. Id.: Hornyák 2002.).

Teleki Blanka „Nyilatkozat” című cikke végül a Honderűben jelenik meg, ahol ír magáról az iskoláról, a felvétel feltételeiről, és a nevelési tervről is-, immár saját nevét felvállalva. Erre több helyről is pozitív válasz érkezik, többek között a Nemzeti Újságtól: *“Azon főrangú hölgy, ki ekkoráig becses nevét szerénykedett tudatni a közönséggel, immár felemelte sisakját, s az alatt örömmel üdvözljük a nemes keblű Teleky Blanka grófnőt, ki egyedül a nevelés ügye iránti buzgó részvétből vállalta magára a nőnevelési felügyelést az általa alapítandó intézetben. A derék hölgy a Honderűben kitett Nyilatkozatában az egész belszerkezetét létesülendő intézetének kitarja az olvasó közönségnek, melyben szerfelett kevés változtatni valóra akadunk... Egyébiránt ez intézetnek – ha csakugyan lábra kap – kívánunk sok-sok pártfogót, s minél több növendéket, mert hiszen, hogy az utósarjadék lelkében-szívében korcstalan magyar legyen, a jelenben nevelkedő hölgyek nemzeti nevelésirányától fog függni leginkább”* (Nemzeti Újság, 1846. Id.: Hornyák 2002.).

A nagymértékű támogatás ellenére az iskola indulása nem volt éppenséggel robbanásszerű-, kezdetben csak egy tanuló jelentkezett, Deák Ferenc keresztlánya személyében. Később azonban megnövekedett a tanulók száma, a nevelők között pedig olyan neveket sorolhatunk fel, mint Vasvári Pál és Leövey Klára.

Teleki Blanka nemzeti szellemiségű leányiskola megalapításával kapcsolatban kialakult sajtóvélemények többnyire támogató hangneműek voltak, az iskola nyitásával kapcsolatos engedélyeztetésnél fellépő problémák is csak némelyest hátráltatták őt. A grófnő későbbi életében viszont ismét feljön az általa oly nehezen publikált „Nyilatkozat”, ez alkalommal viszont már egyáltalán nem jó fényben. Bebörtönzése előtt az ellene felállított vádiratban utalnak leánynevelő tevékenységére és a fent említett sajtócikkre: *“Politikai kombinációinak első eredményeként először 1846 nyarán egy leányintézetet alapított, melynek programját a Honderűben közzé is tette.”*. Ebben a felvetésben már úgy tekintenek Blanka leánynevelői intézkedéseire, mint valamiféle bűnös előéletre. A „Szózat” című cikk viszont nem kerül megemlítésre-, meglehet, hogy az akkor használt „főrangú hazafi” álnév hasznosabbnak bizonyult, mint azt gondolta volna (Hornyák, Magyar könyvszemle, 2002).

Várfogságra ítéelésének fő oka a szabadságharc utáni „bűnös szervezkedése” volt, azonban terítékre kerülnek az 1848. előtti tevékenységei is. „Viselt dolgai” között említik a nőnevelő intézet nyitását is, ami önmagában értelemszerűen nem tekinthető bűnös cselekedetnek. Más forrásban „forradalmi szellemű leánynevelés”-ként van megfogalmazva (Sulyok, 2020), ami hangzásában jobban köthető egy vádirathoz-, ugyanakkor nehéz nem azt gondolni, hogy a magyar nemzeti szellemű nevelést felnagyították és eltorzították annak érdekében, hogy Teleki Blankát végül börtönbe juttathassák. Kérdéses viszont, hogy ha a grófnő elkövetett olyan tetteket, melyekért alapjáraton is járt volna ez a büntetés, akkor miért volt szükséges megemlíteni nőnevelői tevékenységét? Telekit a forradalom támogatásával, forradalmi eszme terjesztésével, forradalmi menekültek rejtegetésével vádolták, ami minden bizonnyal önmagában bőven elég lett volna a börtönbüntetés kiszabására. Ezt mind viszont kiegészítették a következővel, mely 1853. június 22-én hangzott el az ítélet kihirdetésekor: *„1. / Leányokat forradalmi elvek szerint neveltek, hogy mint anyák stb. majd hasonló elveket terjesszenek.”*. 170 év távlatából nehéz megmondani, hogy mik zajlottak az iskola falai közt, mik hangzottak el a tanórákon-, de nem nehéz a „magyar nemzeti szellemiségű” nevelésből „forradalmi elvek szerinti” nevelést csinálni Teleki Blanka esetében, aki ennyire aktív résztvevője volt a forradalomnak és a szabadságharcnak (Hornyák, Brunszvik Teréz "szellemi gyermeke": Teleki Blanka, 2012).

Ferenc József császár amnesztiájának köszönhetően Teleki 10 év helyett 6 év után szabadult a fogságból-, egészségi állapota azonban jelentősen leromlott ez idő alatt. A börtön sötétsége érintette látását, valamint tüdőbetegségre is szert tett-, így 56 évesen, 1862. október 23-án meghalt (Sulyok, 2020).

Veres Pálné és Madách Imre nézeteinek ütközése

Veres Pálné Beniczky Hermin a magyar nőnevelés azon kiemelkedő alakja volt, akinek nevéhez az Országos Nőképző Egylet, valamint az első magyar leányiskola megalapítása fűződik. A szellemi műveltség iránti érdeklődése már gyermekkorától fennáll-, édesanyja svéd származású, igen művelt asszony volt, aki Budán megalapította a Budai Jóltevő Asszony Egyesületet. Hermin édesapja nem sokkal születése után meghalt, édesanyját pedig 16 évesen veszítette el, ezt követően nagyapja felügyelete alatt nevelkedett testvéreivel. Előszeretettel olvasott könyveket nagyapja könyvtárában, érdeklődést mutatott a kultúra, földrajz, történelem, politika, művészetek, és az irodalom iránt (Sz., A közfelfogással szembemelve szervezte meg a magyar nőoktatást Veres Pálné, 2023).

Magasabb szintű oktatásban akkor sikerült csak részesülnie, mikor egyetlen felnőttkort megérő gyermekéhez, Szilárdához magánoktatót fogadott. Mivel saját gyermekkorából hiányolta az oktatást, gyermekének más utat szánt-, viszont a tanórák jelentős részén jómaga is részt vett lányával együtt. A német és francia nevelőket igyekezett mellőzni, ezzel is erősítve a magyar nyelv használatát gyermeke számára.

Veres Pálné életére hatalmas hatást gyakorolt Madách Imre, akit egyesek egykori „plátói szerelmének” is tartanak. Nehéz megállapítani, illetve be kategorizálni a köztük lévő viszonyt, az viszont kétségtelen, hogy szoros barátság fűzte össze őket. Madách Imrétől nem állt távol, hogy általa olvasásra érdemes könyveket ajánljon Veres Pálnénak, mint például Humboldt „Kosmos” című műve. Ebből következtethetünk arra is, hogy az irodalmi témákon kívül a tudomány is foglalkoztatta őket, Madách pedig ezzel is igyekezett hozzájárulni Hermin további önképzéséhez (Andor, 2015). Szoros kapcsolatukra az is utal, hogy Madách az „Ember tragédiája” című művének első nyomtatott példányát az asszonynak ajándékozta. Pont ez a mély barátság volt az oka annak, hogy Madách igencsak lealacsonyító megszólalása a női nemről olyan nagy hatással volt Veres Pálnére (Kertész, dátum nélk.).

Az író 1862-ben választották a Kisfaludy-Társaság tagjává, aminek köszönhetően megszületett az a bizonyos székfoglaló értekezés, ami akarva akaratlanul hozzájárult a magyar női emancipációs mozgalom kibontakozásához (Palágyi, Madách Imre élete és költészete, 1900).

A székfoglaló felháborodást keltő tartalmának részlete a következő: *„A nő korábban fejlődik, de teljes férfiúi érettségre sohasem jut, könnyebben felfog és tanul, de teremtő génusz hiányával az emberek irányadó szellemei közé nem emelkedik. Ő mindig csak a szenvedő, sohasem a beható elemet képviseli, s innen, míg a dilettantizmus legkedvesebb kontingensét szolgálja, a művészetet és tudományt előre nem viszi. A nő alárendelt, testi és lelki ereje védelmet, ápolást keres, az erősebb férfiú lelkében éppoly érzéseket költ, mint az elhagyott gyermek, a hervadó virág, megdermedt madár.”* (Sz., Madách: a nő a művészetet és a tudományt előre nem viszi, 2018) Veres Pálné számára ez minden bizonnyal nem csupán dühítő, de meglepő is lehetett-, az író ugyanis nem úgy kezelte őt barátságuk során, mint alárendelt felet. Válaszát magánlevélben írta meg a költőnek, melyben kifejti ellenvéleményét: *„Madách Imrének a »Koszorú«-ban közzétett székfoglaló értekezését olvastam. Ha ezen értekezés nem pusztán humorisztikus, de tudományos észleleten alapuló valóságos igazságot akar felmutatni, az ellen tiltakoznunk és mint valótlan visszautasítanunk kell. Madách azt mondja: »A nő korább fejlődik, de teljes férfiúi érettségre soha sem jut, könnyebben tanul és felfog, de teremtő genius hijával az emberiség irányadó szellemei közé nem emelkedik, soha a művészetet és tudományt lényegesen előre nem vitte. E czáfolatlan tényt nem tulajdoníthatjuk ellenkező irányú nevelésnek.« - Madách szerint tehát a nő, ha szellemi fejlődését másképp intéznék is, és szabadon tanulhatna, soha a férfiakat utól nem érhetné, mert már a természet kevesebb tehetséggel ruházta fel. De e nézete által Madách a következő tételben már is ellentétbe jő önmagával: »Ha pedig olykor fellobban egy oly meteor s oly nő születik, ki magas szellemtől ihletve túlelmeledik neme korlátain, az minden okoskodásunk daczára egyenlővé teendi magát a férfiúval, és tegye is, hisz elég drágán megvásárolta e helyt, mert érte bizonynyal neme mindazon előnyeiről lemondott, mik ezen irányban tették volna ragyogóbbá és talán boldoggá.« - Ime, mily gúnyos káröröm és bevallása annak, hogy »nem absolut tehetséghiány, hanem csak más irányban fejlesztett tevékenysége okozza a nő hiányos tudományos műveltségét.”* (Palágyi, Madách Imre élete és költészete, 1900)

Válaszlevelében ezen felül a nőket érintő, és hátráltató társadalmi szokásokat említi meg. Kitér arra, hogy a lányok már fiatalon, 20 éves koruk előtt férjhez mennek, az ezt

megelőző oktatásuk pedig meglehetősen szegényes. „*A nő 15 vagy legfeljebb 16 éves koráig tanul némely gyakorlati tudományt. Aesthetikát, egy keveset a költészetből, fizikát igen keveset, a kémia és astronomiából csak éppen annyit, hogy arról egy piczi fogalma legyen, mit tartalmaznak e tudományok*”. Kitér arra is, hogy a nők házasságkötés után el vannak foglalva a ház körüli teendőkkel, gyermekneveléssel, így aligha marad idejük bármi másra-, például az önművelődésre. „*Az anya tehát legnagyobb kincsét: az időt, áldozatul hozza – önművelődésétől elvonva – gyermekeinek és háza népének*”. De miért is akarnának ilyesmivel foglalkozni, ha úgysem mennek vele semmire? Hiába tanulnak önszorgalomból, sem a politikában, sem a munkaerőpiacon nincs lehetőségük érvényesülni. Magasröptű beszélgetésekre is csekély a lehetőség, hiszen a férfiak szemében nem feltétlenül imponáló egy magasan művelt nő-, fontosabbnak számított az esztétika, a státusz. Veres Pálné így fejezi ki ezen gondolatait: „*...de nincs is, mi őt erre buzdítsa, nem int neki babérkoszorú, arany pályadíj, nem anyagi jutalom, sem a lehetőség, hogy magának állást vívhasson ki; vagyont szerezhessen, politikai, ügyvédi, papi, tanári pályán. Nincs oly köre, hol tanulása eredményéről, felfedezéseiről rokon-lelkűekkel kedélyesen társaloghatna; hol költészeti kísérleteit bemutathatná és kölcsönösen bátorítva, elismerve, dicsőítve lenne. Éppen ellenkezőleg, gúnyolnák azon leányt...*” Mindezt ellentétbe állította a férfiak helyzetével, akik számára sokkal több lehetőség áll fenn. Levelében nem cáfolta Madách azon kijelentését, miszerint a nők nem értek el kiemelkedő tudományos eredményeket. Amit megcáfol, az az a kijelentés, miszerint ez a nőnek születés pusztán tényével függ össze, nem pedig a nők társadalmi helyzetével és szűkös lehetőségeivel. „*... ennek oka csupán a szellemi fejlődésünk körüli egészen különböző eljárásban rejlik*”. Madáchnak írt válasza végén ismét ellentmondást fedez fel a költő soraiban, amikor a nőt megillető tiszteletéről ír. „*Jogban egyenlő legyen a nő a férfúval, tiszteletben álljon felette*”. Veres Pálné szerint ugyanis, ha jogban valóban egyenlő a két nem, de a nők intellektusa alulmarad a férfiakéval szemben, pont, hogy kevesebb tisztelet övezné őket (Andor, 2015).

Veres Szilárda megerősítése alapján Veres Pálnéban nem ezen nőt lekicsinylő megnyilvánulás adta számára az ötletet a nőnevelés kérdéséről, korábban is foglalkoztatta már az oktatási rendszer ezen hiányossága. Madách székfoglaló értekezése azonban valódi tettekre ösztönözte az asszonyt „*Már régebben mélyen és komolyan foglalkoztatták Veres Pálné gondolatait a nők jobb nevelése és általánosabb műveltsége szükségének kérdései [...] Azonban Madách székfoglalója volt a rugó, mely a régen lappangó nagy gondolatokat Veres Pálné lelkéből kipattantotta*.” Hermin elküldött levelére válasz is

érkezett a költőtől, amelyben sajnálatát fejezte ki: „Az *udvarias Madách válaszában töredelmesen bevallotta, hogy tévedt, sőt kijelentette, hogy abban az esetben, ha előzőleg beszélt volna a levél írójával arról a tárgyról, székfoglalóját másképen írta volna meg.*” (Andor, 2015). Elgondolkodtató persze, hogy Madách valóban megbánta megnyilvánulását, és Veres Pálné neki írt levele felnyitotta valamelyest a szemét, vagy csak túl kedves volt számára az asszony barátsága ahhoz, hogy haragban legyenek?

Azon is érdekes elgondolkodni, hogy Madách Imre vajon miért vélekedett így a női nemről? Bizonyára hozzájárult a társadalmi szemlélet, és a hagyományok, melyekről Veres Pálné válaszlevelében is írt. Igaz, hogy a nők ekkor még nem vettek részt intézményesített oktatásban úgy, mint a férfiak. Az is igaz, hogy nem fűződnek női nevekhez nagy tettek és felfedezések (vagy csak elenyésző számban a férfiakhoz képest). Szintén cáfolhatatlan, hogy az ország népét érintő nagy döntések meghozatalában, az irányításban a nőknek nincs szerepük. Mai szemmel nézve (és főként női szemmel nézve) viszont ezek nem az alkalmatlanságukból adódó következmények, hanem inkább a lehetőségek hiányából adódó következmények. Bizonyára megvannak az okai (akár személyes) annak, hogy Madách Imre-, egy művelt, tanult, intelligens ember miért nem látta ezt.

Szojka Sámuelné Massa Fanni egy olyan személy, aki hozzájárulhatott valamilyen formában a költő székfoglalóban tett kijelentéséhez. Fanni kiemelkedő szellemi adottságokkal rendelkezett, talán a legerősebb volt ezen téren a Madách Imre életében szereplő asszonyok között. A költő ehhez mérten magas elvárásokat támasztott felé, azonban csalódnia kellett-, Fanni meg volt elégedve a család és ház körül forgó élettel, nem kívánt elérni többet-, ami Madách számára érthetetlennek bizonyult (Andor, 2015).

Rajta kívül azonban jó pár hölgy szerepelt még Madách életében, hozzájuk fűződő viszonya azonban szinte soha nem végződött jól. Középiskolás korában szemet vetett Lónyai Etelkára, az egyik iskolás társának húgára, a lány viszont nem viszonzta az érdeklődést. Való igaz, hogy a költő ekkor még nagyon fiatal volt, azonban a nővel kapcsolatos balszerencséje minden bizonnyal Etelkával vette kezdetét. Őt követte vélhetően első valódi szerelme, Cserny Mária, aki végül egy másik férfihoz ment feleségül. Ezt követően Dürky Amáliáról írt verseket (*Veszélyes játék*), a nő azonban szintén valaki más mellett állapodott meg. Minden bizonnyal Madách számára a legmeggrázóbb eset Dacsó Lujzáé volt, aki már megismerkedésükkor komoly betegséggel küzdött-, szerelmük beteljesedése előtt pedig elragadta őt a halál. Mindezek után a költő végül Fráter Erzsébetet vette feleségül. Házasságuk jól indult, több gyermekük is született, azonban feltételezhetően Madách

édesanyjának köszönhetően válással végződött (Andor, 1994). Madách Imrét ennyi csalódás után minden bizonnyal nem töltötte el pozitív érzéssel a női nem gondolata. Balul elsült szerelmi élete nem azt bizonyíthatta számára, amit megfogalmazott székfoglaló beszédében, miszerint a nők alkotói géniusza nem ér fel a férfiakéhoz-, viszont elképzelhető, hogy tudat alatt kialakult benne egy negatív kép a nőkről, amiért ennyi rossz érzést élt át miattuk. Ez pedig akár hozzájárulhatott ahhoz, hogy más szempontokból is kevesebbet gondoljon a női nemről.

Mindenesetre a korabeli (és így a mai) nők hálával tartozhatnak Madách Imrének, aki megadta a végső löketet Veres Pálnénak. Az Országos Nőképző Egylet megalakítását követően céljuk egy felsőbb női iskola felállítása volt. Kérvényük benyújtását Deák Ferenc vállalta is, viszont Eötvös József kultuszminiszter nem támogatta az ötletet. Megfogalmazása szerint: *„fontosabb, hogy a béresasszony kötni tanuljon, mint a művelt osztályhoz tartozó nők magasabb kiképzése”*. A női oktatás meghonosítását kívánó hölgyek azonban nem tántorítottak, és felsőbb iskola helyett leánynevelő intézetet hoztak létre. Az iskola eleinte szerény körülmények között működött, csupán 14 diákkal, a hosszú évtizedek során azonban hatalmas fejlődésen ment keresztül, melynek végső szakaszait az alapító már nem élhette meg. Veres Pálné nem elégedett meg azzal, hogy az itt tanuló lányok „valamilyen szintű” oktatásban részesüljenek-, arra törekedett, hogy a fiúkéval lehető leg egyenrangúbb szintet üssék meg. Ennek érdekében a lányoktól elvárt tantárgyak (pl.: esztétika, lélektan, vegytan a háztartáshoz) mellett megannyi egyéb tantárgyat is oktattak, mint például a logika, természettan, alkotmányismeret, történelem, földrajz, stilisztika. Az iskola külföldiek elismerésében is részesült, Erzsébet királyné több alkalommal tett látogatást-, ennek ellenére az intézmény hosszú ideig nem kapott nyilvánossági jogot (Kertész, dátum nélk.).

Az első nők az orvosi karon-, Nyíri István, György Aladár, Markusovszky Lajos, Wlassics Gyula hatásai

Annak ellenére, hogy az általános szemlélet szerint a gondoskodás, az ápolási tevékenységek és a törődés inkább a női nem terepe, az orvoslásban való megjelenésükig hosszas küzdelem vezetett (Reed, 2015). Dorothea Erxleben az első női orvosi diplomát szerzett nő Európában, aki II. Frigyes, porosz király külön engedélyével csatlakozhatott az

egyetem orvosi karához Németországban. Diplomáját 1754-ben szerezte meg, jóval azelőtt, hogy hazánkban erre bármely nőnek lehetősége lett volna. (Lee & Livingstone, 1998).

A XIX. század azonban sok változást hozott Magyarországon az oktatás intézményesülése szempontjából, ezen belül is a leányoktatást érintve. Ehhez nagyban hozzájárult a korábban már említett iskolakötelezettség bevezetése, melynek köszönhetően jelentősen megnövekedett az írni és olvasni tudó gyermekek száma. Ez a felsőbb oktatásban való részvétel fellendüléséhez is vezetett. Az egyetemre való felvétel egyik feltétele viszont az érettségi vizsga volt, aminek letételére a korabeli lányoknak még nem volt lehetőségük. Az 1870-es és 1880-as években élénk viták kezdődtek a nők egyetemi oktatásával kapcsolatban, melynek középpontjában az orvosi kar állt. Érdemes említést tenni Kállay Benjáminról, aki az Osztrák-Magyar Monarchia által elfoglalt Bosznia kormányzójaként úgy vélte, a helyi muszlim nőknek női orvosokra lenne szükségük, emiatt álláspályázatokat is indított doktornők számára. Markusovszky Lajos orvos, az Orvosi Hetilapban nyilatkozott hasonlóan, szintén a muszlim nők példájával élve, valamint azt is hozzátette, hogy Amerikában és Franciaországban például már tevékenykednek női orvosok (Kéri, 2019).

A nők orvosi pályára lépésének ellenzői között nem csak férfiak, hanem nők is voltak. Beniczky Irma író nő például azon a véleményen volt, hogy a nőknek nincs meg a kellő fizikai erejük a műtétek végrehajtásához, illetve anyai és háziasszonyi teendőik mellett nem is jutna idejük ilyen típusú hivatásra.

A női nem mellett foglalt állást Nyíry István polihisztor, és az MTA tagja. „Nőjogtan” című értekezésében a következőket fogalmazta meg: *„a' szépnem mind a' tudományokra, mind a' gyakorlásokra igen alkalmas. Miért engedik tehát a' felsőbb akadémiai 's egyetemi tanulás' pályáit tőlök elzárni? Vagy, ha a' pajkos ifjakkal tanulni nem akarnak, miért nem nyitottak magoknak mind eddig is a' tudós és művelt europai asszonyságok felsőbb tudományos intézetet 's karokat?”* A „pajkos ifjakkal” tanulás a női erkölcs romlására utal, ami miatt már a középiskolás korosztály is többnyire szét volt választva nemek szerint. A korábban említett Markusovszky Lajos cikksorozatában kitért erre a kérdésre, és meg is cáfolta külföldi példákkal. A közvélemény valóban azt tartotta, hogy a nők megjelenése az egyetemen elterelné a férfiak figyelmét, a nőket pedig „védekezésre” kényszerítené a fennálló helyzet, ez a magatartás azonban összeegyeztethetetlen a tiszta erkölccsel. (Kéri, 2019) *„Melly nagy előmenetellel dolgoznának a' tudományok' mezején, világos onnan, hogy a' tudományok' rendszeres hallgatásain kívül is, önkiképzéssel, nagy lépéseket tesznek a' mennyiségi 's mineműségi tudományokban, azokban, mellyekben az érzés és képzés*

főviselőtűek. (...) Úgy látszik azért, ha rendszerint nyitva volnának a 'felsőbb tudományok' hajlékai a 'szépnem előtt, közülök minden tudományokban remek elmék állhatnának elő...' (Nyíry, 1838)

1848-ban Teleki Blanka leányiskolájának néhány diákja is (valószínűleg az ott tanító Vasvári Pál segítségével) megfogalmazta követeléseit, melynek első pontja a következő: „... *kívánjuk, I. Hogy az egyetemen nők is tanulhassanak*” (Fáy, Karacs, & Vahot, 1962) A nem sokkal később kibontakozó forradalom és szabadságharc utáni évtizedekben azonban háttérbe került az egyetemi nőoktatás kérdése (Kéri, 2019).

A XIX. század második felében elterjedt hivatás volt a nők körében a pedagógia, azonban egyre jobban nőtt az igény a tudományos téren való megjelenésre is. György Aladár kultúrpolitikus a „*Nők, mint orvosok*” című tanulmányában többek között megfogalmazta, hogy a nők igenis legalább annyira alkalmasak lehetnek a pályára, mint a férfiak. Ezt a kijelentést nem csupán saját véleményeként jelentette ki, hanem más országokban előforduló példákkal alapozta. Ez az érv valamelyest nyitottabbá tehetette azokat, akik olyannyira féltek a változásoktól, az eddig „jól bevált” rendszer felrúzásától-, ha máshol sem lett baj belőle, talán itt sem lesz (Dergez, 2020).

A tanulmány elindította a folyamatot, hatására a Mária Dorothea egyesület kérvényt nyújtott be a vallás és közoktatásügyi miniszternek, ami nem ütközött teljeskörű ellenállásba, de célját sem sikerült elérnie. Az orvosi kar valamelyest engedékenyebbnek bizonyult, elismerték, hogy vannak nők, akik valóban alkalmasak lehetnének a pályára, a gyógyszerészeti kar azonban nem leplezte ellenszenvét: „*hazának, társadalomnak romlását jósolja, ha a gyógyszerészi pályát is kikezdi az átkos nőemancipáció.*” (Bobula, 1928. Id.: Dergez 2020.)

Maczki Valér filozófus, irodalmár és tanár pontokba szedte a nők ellen felsorakoztatott ellenérveket, és mindet meg is cáfolta. Azt a véleményt például, miszerint a nők fizikai gyengeségük miatt nem valók orvosi pályára, azzal válaszolta meg, hogy a történelem során a nők mindig is végeztek kemény, fizikai munkát, leggyakrabban a földeken. Nem titok az sem, hogy többen tartottak attól, hogy a nők leszorítják a férfiakat bizonyos területekről. Maczki a versengéssel kapcsolatban annyit mondott, hogy „*győzzön a jobb*”. (Bobula, 1928. Id.: Dergez 2020.)

A XIX. század második felének során az orvoslás külön területekre bomlása hozzájárult a nők bevonódásának elfogadásában-, így ugyanis kiküszöbölhetővé vált az

„alkalmatlan fizikum” problémája. Ezen felül az ország egyre kevésbé engedhette volna meg magának a női nem kizárását, ugyanis a növekedő népesség és a megváltozott higiéniai viszonyok, illetve reformok miatt szükség volt az orvosok számának növelésére is. (Kéri, 2019)

Az ügy akkor talált valódi pártfogóra, amikor a vallás és közoktatásügyi miniszter személyében változást történt-, Wlassics Gyula kapta meg a címet. Modern gondolkodásának és nemzetközi tájékozottságának köszönhetően felismerte, hogy Magyarország le van maradva európai viszonylatban a leányoktatás terén. A miniszter azzal sem elégedett meg, hogy átmeneti megoldást találjon-, elérte, hogy a törvény királyi rendeletként kerüljön érvényességbe. 1895.11.18-án a király végül megadta az engedélyt: (Dergez, 2020) *„hogy a nőknek — a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályákra való léphetésök céljából — a felsőbb tanintézetekre leendő fölvételre — amennyiben a szabályszerű föltételeknek megfelelnek— az illetékes felsőbb tanintézet meghallgatása alapján, esetről esetre engedély adassák, és részökre, miután tanulmányaikat — a fennálló szabályok értelmében — sikerrel befejezték, a képesítő oklevél kiadassák.”* A rendelet értelmében tehát a nők is folytathatták tanulmányaikat orvosi, bölcsész és gyógyszerészeti karokon.

Az oktatáson kívül kitért a nők munkaerőpiaci helyzetére is, amellyel kifejezte, hogy a társadalmi változások fényében szükség van arra, hogy jobban fizető pozíciókban helyezkedhessenek el: *Azt bizonyára nem lehet tagadni, hogy azon kereseti módok, amelyeket a régebbi társadalmi felfogás a nők számára — elég mostohán — kijelölt, elégségeseknek nem bizonyultak. A változott társadalmi és művelődési viszonyok arra kényszerítették a nőket, hogy az eddig megszokott foglalkozások helyett más, a megélhetést jobban biztosító kereset után lássanak, és az e célra szükséges ismereteket elsajátítsák.”¹*

A nők felsőoktatásával kapcsolatos problémaként többen megfogalmazták a családi élet, a háztartás, a gyermekvállalás és gyermeknevelés elhanyagolását, azonban a rendelet erre is választ adott: *„A kiváló tehetségű és a tudományos pályákra hajlammal bíró nőknek a tudományos pályákra való bocsátása azonban — véleményem szerint — épen nem akadályozza a nő hivatásának betöltését, a női erények, és ezzel kapcsolatban a közérkölciség megóvását. A nők túlnyomó nagy része továbbra is kizárólag a családi élet kötelességeinek teljesítése körében tölti be feladatát.”* A felsőoktatásban való részvétel tehát

¹ A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek 1895. évi 65.719. szám alatt a budapesti és kolozsvári egyetem tanácsához intézett rendelete, a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályára léphetése tárgyában, 1895

közel sem érintené a női lakosság jelentős részét, csupán azokat, akik képesek, és szeretnék erre az útra lépni. *„Egyébiránt az, hogy a kiválóbb tehetségű nők képesítést szerezhetnek és szereznek a tudományos pályákra, még ezeknek sem zárja ki a családi élet iránt tartozó kötelességeik buzgó teljesítését. A tudás, a műveltség csak fokozza a belátást, a tapintatot, a családi élet igényeinek okos mérlegelését, a gyermekek nevelésének színvonala pedig lényegesen emelkedik.”* Ellentétben a fentebb említett félelemmel, a magas műveltséget előnynek tekinti a hagyományos asszonyi teendőkből is, ezen felül egy művelődésre hajlamos generáció ígérte el. *„Sőt meg vagyok győződve, hogy az arra hivatással bíró nőknek a tudományos pályán való működése azon — társadalmi és erkölcsi tekintetben egyaránt — káros helyzetnek megváltozására is jótékonyan fog közrehatni, mély szerint a házasságkötéseknél, gyakran egész cynismussal, a vagyonosság a mérvadó, és a szegény, bár minden tekintetben kiváló nők a családi élet hivatásának betöltésétől — önhibájukon kívül — megfosztatnak”.*² Ezen megnyilvánulás azzal a kérdéssel is foglalkozik, mely szerint a nők életében a házasság volt a mérvadó saját sorsuk tekintetében-, azzal viszont, hogy lehetőséget kapnak magasabb szintű pályákon való elhelyezkedésre, valamelyest kitörhetnek kiszolgáltatott mivoltukból (Dergez, 2020).

Wlassics Gyula rendeletét követően Hugonnai Vilma tette meg az első lépést, aki külföldi orvosi oklevelét fogadtatta el Magyarországon. Ezt követően az orvosi karra jelentkező nők jelentős része már elkezdte tanulmányait korábban külföldön, majd itt folytatta. Az elsők között volt például Schorr Matild, aki Zürichben hallgatott végig 4 tanfolyamot, mielőtt visszatért volna országunkba. 1900-ban Steinberger Sarolta volt az első nő, aki megszerezte hazánkban orvosi diplomáját-, való igaz, hogy tanulmányait ő is máshol kezdte.

Az egyetemi hallgatók nemi eloszlása az 1910-es években még nagyon aránytalan volt, a hallgatók csupán 7,5%-a volt nő. Ha viszont a fent leírt események hosszútávú hatását nézzük, a nők egyetemi oktatásáért küzdő emberek kitartása kifejezetten eredményesnek bizonyult-, jelen korunkban az orvosok több, mint 54%-a nő (Kéri, 2019).

² A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek 1895. évi 65.719. szám alatt a budapesti és kolozsvári egyetem tanácsához intézett rendelete, a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályára léphetése tárgyában, 1895

Összefoglalás

A nők és férfiak szerepe már az idők kezdete óta eltérő volt, ami nem meglepő-, biológiailag sem egyforma a két nem. Ez viszont egy olyan helyzet kialakulásához vezetett, ami a nők számos téren történő elnyomását eredményezte. Nyilvánvalóan vannak eltérések különböző földrajzi helyenként és kultúránkként, de ha az egyetemes történelmet nézzük, a nagy nevek jelentős része férfi. Felmerülhet a gondolat, hogy a férfiak valóban ennyivel alkalmasabbak a „fontos pozíciók” betöltésére a nőknél, vagy csak a lehetőségek hiányából adódik ez a felállás?

Dolgozatom során megannyi különböző forrás felhasználásával a nők „felébredését” kívántan áttekinteni, ezen belül is az oktatásban való részvételükhöz való jog kiharcolását, illetve az ezzel kapcsolatosan született médiában megjelent álláspontokat, véleményeket. Ehhez szükségesnek tartottam az újkori Magyarország általános nőhelyzetét is kielemezni.

Az intézményesült leányoktatás előtt a nők egyedül aligha boldogulhattak az életükben-, férjükre voltak utalva, aki eltartotta őket. A kor elvárásai szerint az asszonyok kiteljesülése a családi életben belül történhetett csak meg-, gyermekeket szültek és neveltek, vezették a háztartást. Számukra a műveltség nem hozhatott volna nagy hasznot, hiszen a munkaerőpiacon való elhelyezkedésük is jóval korlátozottabb volt-, viszont ezen magas műveltség megszerzésére aligha volt lehetőségük. Azonban a társadalmi, gazdasági változások, új eszmék fellobbanása fokozatosan hozzájárult ahhoz, hogy növekedjenek az igények. Egyre kevésbé volt elég a szegényes műveltség, egyre nagyobb szükség volt a munkába állásra.

Az otthoni, anyák általi nevelést szép lassan felváltották az oktatóintézetek, elsősorban vallási alapon (pl.: Szent Orsolya Rend, Angolkisasszonyok). Egyre nőtt az olvasni és írni tudó lányok száma, az intézményesült leányoktatással pedig egyre jobban kibővült a különböző tantárgyak oktatása. Habár jó ideig eltért a fiúk és lányok oktatásának tartalma és színvonala (ezáltal a továbbtanulási lehetőségeik sem voltak egyformák), idővel ez a különbség is egyre jobban eltűnt. Az iskolázott nők száma az újkor nagy részében még mindig nem érte el a férfiakét, ugyanakkor magukhoz képest szép eredményt értek el-, hiszen a nem létező intézményesült nőneveléstől eljutottak végül az egyetemi képzésig.

Megannyi véleményt publikáltak a témával kapcsolatban, ahol a nők kapnak hideget, meleget. Nem kivétel ez alól Teleki Blanka, aki jelen témában a nőnevelés egyik magyar úttörőjeként jelenik meg. Céljának egy magyar nemzeti szellemiségű nőnevelő intézet létrehozását tűzte ki-, amelyet meg is valósított végül. Az intézmény nyitását megelőzően azonban jó ideig nem vállalta fel saját, női mivoltját, miközben különböző újságokban hirdette a leendő iskolát. Az ötlet általánosságban támogató reakciókat váltott ki, ettől függetlenül Blanka időnként nehézségekbe ütközött. Később, várfogságra ítélésének vádjai között szintén megjelenik lánynevelő tevékenysége, ami mögött jó eséllyel meglehetősen nőellenes hozzáállás rejtőzik.

Egy másik esemény, ami nagy visszhangot keltett, az Madách Imre nőellenes megnyilvánulása volt, melyre az első magyar leányiskola létrehozója, Veres Pálné válaszolt hosszasan. Madách a nők intellektusát, alkotói géniuszát kérdőjelezi meg, amire Veres Pálné a nők védelmére kel. Kifejti a női lét nehézségeit, és azt, hogy nem azért van sokkal kevesebb női „alkotás”, mert a nők nem képesek ilyesmire, hanem azért, mert a társadalmi helyzet nem ad rá lehetőséget számukra.

Nem voltak egyöntetű véleményen a nők egyetemre bocsátását firtatók sem-, míg egyesek beismerték, hogy a női nem is képes például az orvosi szerepkör betöltésére, addig mások teljesen elzárkóztak e gondolattól. Ezt az is mutatja, hogy míg elviekben megvolt a lehetőség arra, hogy női hallgatók vegyenek részt egyetemi oktatásban, a gyakorlatban ez egyáltalán nem volt megvalósítható-, egészen Wlassics Gyula rendeletéig. Ezt követően a nők a felső oktatásban is végre teret hódíthattak.

A nők tehát onnan, hogy kiszolgáltatottságban éltek életüket, minimális műveltség birtokában, eljutottak odáig, hogy saját lábukon is képesek megállni, és egyre több olyan területen tudnak érvényesülni, mint férfi társaik. A korábbi, jól megszokott rendszerből való kilépés egy hosszadalmas folyamat volt, melyhez megannyi tényező hozzájárult, az viszont biztos, hogy az ebben részt vevő, és emellett állást fogláló emberek kitartása elengedhetetlen volt hozzá. A médiavélemények sokrétűek-, voltak, akik egy az egyben a gonosszal egyenlőnek gondolták a nőket, voltak, akiknek rokonszenves szavai mögött megbújt némi lealacsonyítás, és voltak, akik valóban látták az értéket és lehetőséget a női nemből.

Irodalomjegyzék

(dátum nélk.).

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek 1895. évi 65.719. szám alatt a budapesti és kolozsvári egyetem tanácsához intézett rendelete, a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályára léphetése tárgyában (1895). Letöltés dátuma: 2024. április 18., forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1895/?pg=3462&layout=s (65719/1895.sz rendelet)

Andor, C. (1994). Madách Imre szerelmei. *Iskolakultúra*, 30-37. Letöltés dátuma: 2024. április 18., forrás: https://misc.bibl.u-szeged.hu/44388/1/iskolakultura_1994_018_030-037.pdf

Andor, C. (2015). Madách Imre és Veres Pálné. Szeged. Letöltés dátuma: 2024. április 16., forrás: <http://madach.hu/old/tanulmanyok/mk88.pdf>

Balogh, J. (2019). Női szerepkonstrukciók a magyar reformáció korában. *Acta Universitatis De Caroli Eszterházy Nominatae*, 23-37.

Bobula, I. (1928). *Az egyetemi nőkérdés Magyarországon*. Napkelet. Idézi: Dergez, I. (2020. december 30.). *Újkor*. Letöltés dátuma: 2024. április 19., forrás: <https://ujkor.hu/content/wlassics-gyula-1895-os-rendelete-es-noi-felsooktatas-kiszeselese-magyarorszagon>.

Csengery, A. (1845. október 23.). *Pesti Hírlap*. Idézi: Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15., forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>

Dergez, I. (2020. december 30.). *Újkor*. Forrás: <https://ujkor.hu/content/wlassics-gyula-1895-os-rendelete-es-noi-felsooktatas-kiszeselese-magyarorszagon>

Fáy, A., Karacs, T., & Vahot, I. (1962). *A proclamation of female students on equality between women and men (Leánytanulók kiáltványa a nők egyenjogúsága ügyében)*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15., forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>

Hornyák, M. (2012). Brunszvik Teréz "szellemi gyermeke": Teleki Blanka. Martonvásár: Impreza Bt.

Huber, K. (2015. február 25.). *Lakeforest*. Letöltés dátuma: 2024. április 24., forrás: <https://www.lakeforest.edu/news/everybodys-a-little-bit-sexist-a-re-evaluation-of-aristotles-and-platos-philosophies-on-women>

II. Ratio Educationis. (1806.). 235. Idézi: Sztankovics, I. (1997). A Muraközi járás népiskolái a reformkorban. Pécs. Forrás: <https://mek.oszk.hu/01800/01899/01899.pdf>

Jeki, G. (2022). *National Geographic*. Letöltés dátuma: 2024. április 14., forrás: A magyar nőnevelés egyik élharcosa: <https://www.irisro.org/pedagogia2014januar/0103NagyAdrienn.pdf>

Jelek, G. (2022). *National Geographic*. Letöltés dátuma: 2024. április 13., forrás: <https://ng.24.hu/kultura/2022/05/11/a-magyar-nyelvu-noneveles-egyik-elharcosa/>

Karacs, T. (1843. január 13.). Visszhang(!) a 'magyar főrendű nők' neveltetése ügyében emelt "Szózatra". *Honderű*, old.: 21-23. Idézi: Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15., forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>

Kéri, K. (2018). *Lánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon*. Pécs: Kronosz Kiadó.

- Kéri, K. (2019). Viták az orvosnők képzéséről a XIX. század második felében. *Orvosi Hetilap*, old.: 1881-1884-. Letöltés dátuma: 2024.. április 18., forrás: <https://real.mtak.hu/107398/1/650.2019.ho2634.pdf>
- Kertész, B. (dátum nélk.). *Rubicon*. Letöltés dátuma: 2024.. április 16., forrás: <https://rubicon.hu/cikkek/veres-palne-az-iskolaalapito-1815-1895?rovat=rubicon-rendezvenyek>
- Koncz, I. K. (2013). A magyar magánjog speciális területe, avagy a nőtartás jogtörténeti aspektusai a polgári korszak Magyarországon. *Miskolci Jogi Szemle*, 44-52. Letöltés dátuma: 2024.április 13. Forrás: https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz/201302/noname_4.pdf
- Kornis, G. (1927.). *A Magyar Művelődés Eseményei*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Letöltés dátuma: 2024. április 14. Forrás: https://real-eod.mtak.hu/8618/2/172_641_2_jav.pdf
- Kossuth, L. (1841). "Hagyjátok enyhülni bánatunkat". *Pesti Hírlap*.Idézi: Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15, forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>
- Kossuth, L. (1841). Hivatás. *Pesti Hírlap*.Idézi: Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15, forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>.
- Kubriczky, A. (1853). A keresztény nő társadalmi állásának méltósága. *Családi Lapok*, 1. Idézi: Kéri, K. (2018). *Lánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon*. Pécs: Kronosz Kiadó.
- Lee, Y., & Livingstone, N. (1998). *Brooklyn Museum*. Letöltés dátuma: 2024. április 24., forrás: https://www.brooklynmuseum.org/eascfa/dinner_party/heritage_floor/dorothea_leporin_erxleben
- Máday, A. (1913.). *A magyar nő jogai*. Budapest: Athenaeum Irod. és Nyomdai Rt.
- Mann, M. (2003). A modern polgári oktatási rendszer kiépülése és ellentmondásai. *Konferencia*, 59-62. Letöltés dátuma: 2024.április 16. Forrás: https://real.mtak.hu/60622/1/EPA00011_iskolakultura_2003_06_07_059-062.pdf
- Nagy, A. (2014). Középfokú kereskedelmi leányiskolák a két világháború között. *Sokszínű Pedagógiai Kultúra*, 26-32. Letöltés dátuma: 2024. április 17. Forrás: <https://www.irisro.org/pedagogia2014januar/0103NagyAdrienn.pdf>
- Nagyváradai tábla. (1908). 203. számú ítélet. *Staud 1913*. Idézi: Koncz Ibolya Katalin (2013): A magyar magánjog speciális területe, avagy a nőtartás jogtörténeti aspektusai a polgári korszak Magyarországon. Letöltés dátuma: 2024.04.19. Forrás: https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz/201302/noname_4.pdf
- Nemzeti Újság. (1846. június 14.) Idézi: Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15, forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>
- Nemzeti Újság. (1846. június 18.) Idézi: Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15, forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>
- Nyíry, I. (1838). Women"s law (Nőjogtan). *A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei*, 97-129.

- Oroszhegyi, J. (1945. december 14.). Budapesti Napló. *Jelenkor*. Idézi: Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15, forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>
- Pákh, A. (1845. október 23.). *Pesti Hírlap*. Idézi: Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15, forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>
- Palágyi, M. (1900). *Madách Imre élete és költészete*. Budapest: Athenaeum Irod. és Nyomdai Rt. Letöltés dátuma: 2024.. április 17., forrás: <http://mek.niif.hu/10200/10229/pdf/10229.pdf>
- Palágyi, M. (1900). *Madách Imre élete és költészete*. Budapest: Athenaeum Irod. és Nyomdai Rt. Letöltés dátuma: 024.. április 17., forrás: <http://mek.niif.hu/10200/10229/pdf/10229.pdf>
- Papp, B., & Sipos, B. (2017). *Modern, Diplomás Nő a Horthy-Korban*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Pukánszky, B. (2013). *A nőnevelés története*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Reed, S. (2015. november 13.). *European Studies Blog*. Letöltés dátuma: 2024. április 24., forrás: <https://blogs.bl.uk/european/2015/11/germanys-first-female-doctor-dorothea-erxleben-1715-1762.html>
- Stummer, K. (2021). A nőkről alkotott kép hazánkban a 20. század első felében sajtótermékek tükrében. *Képzés és Gyakorlat*, 39-48.
- Sulyok, A. (2020). *Győrison*. Letöltés dátuma: 2024.. április 15., forrás: <https://www.gyorison.hu/news/14050/102/Teleki-Blanka-reformpedag%C3%B3gus-amneszti%C3%A1t-kap>
- Sz., n. (2018). *Sétaműhely*. Letöltés dátuma: 2024.. április 17., forrás: <https://setamuhely.hu/madach-ano-a-muveszetet-es-tudomanyt-elore-nem-viszi/>
- Sz., n. (2023. szeptember 28.). *Múlt-kor*. Letöltés dátuma: 2024.. április 16., forrás: <https://mult-kor.hu/a-kozfelfogassal-szembemenve-szervezte-meg-a-magyar-nok-oktatasat-veres-palnel-20230928>
- Sz.n. (2022). *Origo*. Letöltés dátuma: 2024.. április 14., forrás: A magyar nőnevelés egyik úttörője: <https://www.origo.hu/tudomany/2022/10/teleki-blanka-pedagogus-160-eve-halt-meg>
- Sztankovics, I. (1997). A Muraközi járás népiskolái a reformkorban. Pécs. Forrás: <https://mek.oszk.hu/01800/01899/01899.pdf>
- Sztehlo, K. (1885). A nőtartási igények. *Jogtudományi Közlöny*, (old.: 78).
- Teleki, B. (1846. augusztus 15.) Idézi: Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15, forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>
- Teleki, B. (1945. december 9.). Szózat. *Pesti Hírlap*. Idézi: Hornyák, M. (2002). Magyar könyvszemle. *Közlemények*. Letöltés dátuma: 2024. április 15, forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00034/0006-2b4.html>
- Vámos, É. (2017). Nők megjelenése a természettudományok és a technika világában Magyarországon. *Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége Tudomány- és Technikatörténeti Bizottsága*, 37-42.

NYILATKOZAT

a szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Rekettye Anna
A Hallgató Neptun kódja: WQWZ1R
A dolgozat címe: Médiavélemények az újkori lányoktatásról és nőnevelésről Magyarországon
A megjelenés éve: 2024.
A konzulens intézetének neve: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Neveléstudományi Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Anyanyelvi és Gyermek kultúra tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

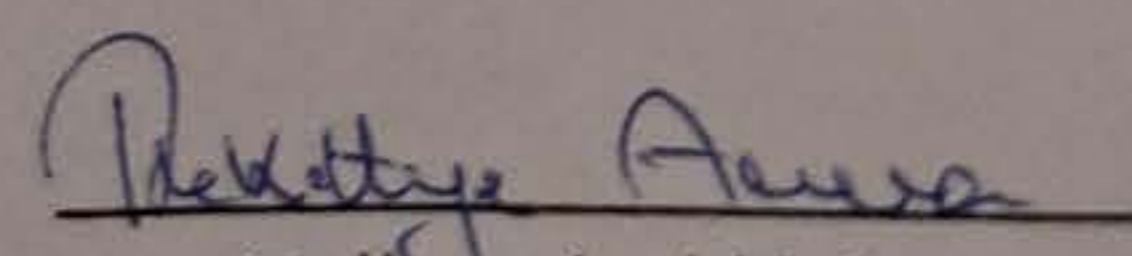
A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumába. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumában.

Kelt: 2024. április 26.

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Reketye Anna (WQWZ1R) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védelemre **javaslom**.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*1}

Kelt: 2024. év április hó 27. nap

belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.